

LUUMÄEN SEURAKUNNAN
YMPÄRISTÖSELVITYS JA
YMPÄRISTÖOHJELMA

2015

SISÄLTÖ

1. Kirkon ympäristödiplomi
  - 1.1. Mikä se on?
2. Alkusanat ja ympäristödiplomin teologia
3. Ympäristödiplomin hakuprosessi ja järjestelmän laadinta
  - 3.1. Ympäristödiplomia valmisteleva työryhmä
  - 3.2. Sisäinen ympäristökatselmus
  - 3.3. Ympäristöohjelma
  - 3.4. Seuranta
  - 3.5. Johdon sitoutuminen
  - 3.6. Ympäristövastaavan ja –työryhmän nimeäminen
  - 3.7. Henkilöstön koulutus
  - 3.8. Pisteet ja tarkistustaulukko
  - 3.9. Auditointi
  - 3.10. Diplomin uusiminen
  - 3.11. Ympäristövastaavat
  - 3.12. Lisäkoulutus
  - 3.13. Viestintä
  - 3.14. Oma väliauditointi
4. Toiminta ja talous
  - 4.1. Toiminta- ja taloussuunnitelma
  - 4.2. Hankinnat
  - 4.3. Sijoituksissa noudatetaan kirkon vastuullisen sijoittamisen periaatteita
  - 4.4. Hiililaskuri
  - 4.5. Lähetystyön myönnettyjen varojen osuus verotuloista
  - 4.6. Ympäristömerkityt tuotteet
  - 4.7. Ympäristöindikaattorit
  - 4.8. Muut toimenpiteet
5. Ympäristökasvatus
  - 5.1. Ympäristökasvatussuunnitelma
  - 5.2. Ympäristöasiat sisältyvät seurakunnan jumalanpalveluselämään
  - 5.3. Ympäristöasiat eri työmuodoissa
  - 5.4. Ympäristöaiheiset erityisjumalanpalvelukset
  - 5.5. Erityiset ympäristötapahtumat
  - 5.6. Hiljaisuudelle rauhoitetut paikat
  - 5.7. Verkkoyhteistyö ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen
  - 5.8. Ympäristökasvatuksessa on otettu käyttöön välillisen vaikuttamisen menetelmät
  - 5.9. Muut toimenpiteet
6. Jätehuolto
  - 6.1. Jätehuoltoselvitys
  - 6.2. Jätehuoltosuunnitelma
  - 6.3. Hyötyjätteen keräys
  - 6.4. Vaaralliset jätteet ja vastuuhenkilön nimeäminen
  - 6.5. Bio- ja puutarhajätteen käsittely
  - 6.6. Kaatopaikkajätteen määrän seuranta
  - 6.7. Hautakenttilät ja kukkalaitteet

- 6.8. Hyötyjätteen vapaaehtoinen keräys
- 6.9. Kertakäyttötuotteiden vähentäminen
- 6.10. Kaatopaikkajätteen vähentäminen
- 6.11. Kompostointi
- 6.12. Hyötyjätepisteet hautausmailla
- 6.13. Muut toimenpiteet
- 7. Siivous
  - 7.1. Ympäristöselvitys
  - 7.2. Hankintojen ympäristökriteerit
  - 7.3. Henkilökunnan koulutus
  - 7.4. Haitallisista aineista luopuminen
  - 7.5. Vaihtoehtoiset tuotteet
  - 7.6. Muut toimenpiteet
- 8. Energia ja rakentaminen
  - 8.1. Rakentamista ohjaava lainsäädäntö
  - 8.2. Kulttuuriperinnön suojelu
  - 8.3. Uudis- ja korjausrakentamisen ympäristökriteerit
  - 8.4. Energian- ja vedenkulutuksen seuranta
  - 8.5. Energiakatselmus
  - 8.6. Energiavastuuhenkilö
  - 8.7. Neuvonta ja opastus
  - 8.8. Ekologinen rakentaminen
  - 8.9. Säästötavoitteiden toteutuminen
  - 8.10. Uusiutuva energia
  - 8.11. Ympäristömerkitty energia
  - 8.12. Energiansäästöviikko
  - 8.13. Tilojen käyttöasteen tehostaminen
  - 8.14. Muut toimenpiteet
- 9. Ruoka ja keittiöt
  - 9.1. Ympäristöselvitys
  - 9.2. Ympäristömerkityt tuotteet
  - 9.3. Reilun kaupan tuotteet
  - 9.4. Ravintosuositukset
  - 9.5. Lähituotteet
  - 9.6. Luomutuotteet
  - 9.7. Kasvisruoka
  - 9.8. Reilun kaupan tuotteiden käytön lisääminen
  - 9.9. Ympäristöpassi
  - 9.10. Muut toimenpiteet
- 10. Toimistotyö
  - 10.1. Ympäristöselvitys
  - 10.2. Energiansäästö
  - 10.3. Toimiston hankinnat
  - 10.4. Uusiopaperi ja muut uusiotuotteet
  - 10.5. Paperin kulutuksen vähentäminen
  - 10.6. Muut toimenpiteet
- 11. Hautausmaat ja viheralueet
  - 11.1. Ympäristöselvitys
  - 11.2. Hoito-ohjeet ja koulutus
  - 11.3. Perennahoito ja kesäkukat hoitosopimushaudoilla

- 11.4. Hautausmaan kulttuurihistoriallisten arvojen inventointi
- 11.5. Luonnonmukaisen hoidon alueet
- 11.6. Perennat ja muut istutukset
- 11.7. Haitallisista torjunta-aineista luopuminen
- 11.8. Kasteluveden vähentäminen
- 11.9. Vähäpäästöiset työkoneet
- 11.10. Lajistokartoitukset
- 11.11. Muut toimenpiteet
- 12. Leiri- ja kurssikeskukset
  - 12.1. Ympäristöselvitys
  - 12.2. Ympäristöohjelma
  - 12.3. Jätevesien käsittely
  - 12.4. Luontoarvojen suojelu
  - 12.5. Pesäpöntöt
  - 12.6. Vapaaehtoiset suojelukohteet
  - 12.7. Leirikeskuksen ympäristöohjeet
- 13. Metsät
  - 13.1. Metsälain ympäristönormien noudattaminen
  - 13.2. Luonnonsuojelulain noudattaminen
  - 13.3. Metsien sertifiointi
  - 13.4. Osallistuva metsäsuunnittelu
  - 13.5. Vastuuhenkilöiden koulutus
  - 13.6. Luonnonmuistomerkin tai luonnonsuojelualueen perustaminen
  - 13.7. METSO-ohjelma
  - 13.8. Perintömetsä
  - 13.9. Metsien ja soiden ennallistaminen
  - 13.10. Kesähakkuiden lopettaminen
  - 13.11. Uhanalaisten lajien inventointi
  - 13.12. Erirakenteinen metsänhoito
  - 13.13. Muut toimenpiteet
- 14. Liikenne
  - 14.1. Liikenneselvitys
  - 14.2. Ajoneuvojen energiankulutus ja huolto
  - 14.3. Ympäristöominaisuudet hankinnoissa
  - 14.4. Polttoaineen valinta
  - 14.5. Taloudellisen ajotavan koulutus
  - 14.6. Kimppakyydit ja yhteiskuljetukset
  - 14.7. Kävelyn, pyöräilyn ja julkisen liikenteen käytön edistäminen
  - 14.8. Toimintojen logistiikan kehittäminen
  - 14.9. Vähäpäästöiset kulkuneuvot
  - 14.10. Muut toimenpiteet

Liitteet

Pisteet ja tarkistustaulukko

1. Kirkon ympäristödiplomi

1.1. Mikä se on?

Kirkon ympäristödiplomi on kirkkohallituksen myöntämä todistus seurakunnalle, joka on sitoutunut kehittämään toimintaansa ympäristön kannalta jatkuvasti paremmaksi. Diplomi myönnetään seurakunnalle, joka ottaa käyttöön kirkon toimintoja varten laaditun ympäristöjärjestelmän ja täyttää ympäristödiplomin kriteerit. Asian varmentaa tuomiokapitulin valtuuttama auditoija. Ympäristödiplomin myöntää kirkkohallitus. Ympäristödiplomi on määräaikainen, se on voimassa myöntämivuoden loppuun ja neljä seuraavaa kalenterivuotta. Uusittaessa diplomi on voimassa viisi lisävuotta edellisen voimassaolovuoden päättymisestä lukien. Sen jälkeen sitä on haettava uudelleen.

Luumäen seurakunnassa pohdittiin pitkään ympäristödiplomin hakemista, sen haasteita ja toimintatapojen muutosten aiheuttamaa työkuormitusta työntekijöille ja luottamushenkilöille. Tarkemmin asiaa tutkittuamme saatoimme todeta, että monia ympäristödiplomissa mainittuja tavoitteita ja toimintatapoja oli meillä jo käytössä tai pienellä muutoksella helposti käyttöön otettavissa. Suurin haaste diplomin käyttöönotossa - mikäli se seurakunnalle tullaan myöntämään - on oman ajattelutavan muutos ja asian sisäistäminen. Nykyistä toimintaa ei välttämättä tarvitse lähteä suurusuuntaisesti muuttamaan, vaan miettiä asioita vain hiukan toiselta näkökannalta. Ympäristödiplomi antaa meille jokaiselle työvälineitä ympäristövaikutusten tunnistamiseen, asettaa tavoitteet ympäristöhaittojen vähentämiseksi sekä vastuuttaa meitä jokaista toimimaan ympäristömme hyväksi.

Ympäristödiplomi edellyttää, että kirkkoneuvosto asettaa ympäristödiplomia valmistelevalle työryhmän, joka tekee arvion seurakunnan toiminnan ympäristövaikutuksista (ympäristökatselmus) ja suunnitelman parannustoimenpiteistä (ympäristöohjelma). Kirkkoneuvosto hyväksyy ympäristöohjelman ja siinä olevat ympäristötavoitteet otetaan osaksi seurakunnan toiminta- ja taloussuunnitelmaa. Tehdyistä toimenpiteistä raportoidaan osana toimintakertomusta.

Diplomi noudattelee virallisten laatujärjestelmien periaatteita: suunnittele, tee, tarkista, korjaa. Sitä kehittää ja siitä vastaa kirkkohallituksen asettama kirkon ympäristöasioiden seurantar ryhmä.

2. Alkusanat ja ympäristödiplomin teologia

Luomakunnan varjelemisen kehoitus koskee jokaista kristittyä ja seurakuntaa. Genesiksen toisessa luomiskertomuksessa sanotaan ”Herra Jumala muovasi maan tomusta ihmisen ja puhalsi hänen sieraimiinsa elämän henkäyksen” (1. Moos. 2:7). Jumala myös asetti ihmisen viljelemään ja varjelemaan luomaansa (1. Moos. 2:15). Viime vuosikymmenien aikana ihmisen tekemät rikkomukset luomakuntaa kohtaan eivät kuitenkaan toteuta Jumalan tahtoa. Onneksi myös kirkossa ollaan havahtumassa siihen, että tärkeä osa seurakunnan hengellistä perustetävää on huolehtia luomakunnasta.

Ympäristöasiat ja ympäristödiplomin hakeminen ei siis ole irrallinen asia, jota koetetaan ympäristä osaksi seurakunnan toimintaa, vaan se on myös Luumäen seurakunnan mahdollisuus toteuttaa Jumalan tahtoa ja osoittaa rakkautta luomakuntaa kohtaan. Olemme saaneet maapallon

lainaksi lapsiltamme ja meidän täytyy kohdella sitä niin, että jälkeemme jäävilläkin on mahdollisuus elää puhtaassa luonnossa.

Koska luomakunta on pyhän Jumalan läsnäolon paikka, se on pyhä ja kunnioituksen arvoinen. Jumala on yhtä aikaa lähellä kaikessa luodussaan ja sen tuolla puolen, mittaamattomasti luotuaan suurempi. Jotta me osoittaisimme kunnioituksemme luomakuntaa kohtaan ja ymmärrämme sen pyhyiden, on meidän myös toimittava konkreettisesti sen suojelemiseksi. Luumäen seurakunta on pieni osanen tätä kaikkea, mutta vastuu on kuitenkin yhteinen. Tekemällä oman osamme ympäristömme hyväksi osoitamme ymmärtävämme Jumalan meille antaman tehtävän merkityksen.

Suomen perustuslain 20 § Vastuu ympäristöstä:

”Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille.

Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.”

Kirkolla ja sen seurakunnilla on siis jo perustuslain perusteella velvollisuus huolehtia ympäristöasioista.

3. Ympäristödiplomin hakuprosessi ja järjestelmän laadinta

3.1. Ympäristödiplomia valmisteleva työryhmä

Luumäen seurakunnan kirkkoneuvosto teki päätöksen ympäristödiplomin hakemisesta 24.1.2012 ja asetti ympäristötyöryhmän valmistelemaan asiaa. Valmistelevaan työryhmään valittiin Helena Liiri, Reija Vallentin ja Jari Sairanen sekä sihteeriksi talouspäällikkö Kari Tahvanainen

3.2. Sisäinen ympäristökatselmus

Luumäen seurakunta on laatinut sisäisen ympäristökatselmuksen vuonna 2013.

3.3. Ympäristöohjelma

Ympäristökatselmuksen pohjalta laadittiin seurakunnan ympäristöohjelma, jossa asetettiin konkreettiset tavoitteet katselmuksessa ilmenneiden ongelmien ratkaisemiseksi.

3.4. Seuranta

Ympäristöohjelman toteutumista ja asetettujen ympäristötavoitteiden toteutumista raportoidaan vuosittain seurakunnan toimintakertomuksessa. Vuoden 2014 toimintakertomukseen on kirjattu mm. seuraavaa:

-yleishallinnon osalta on vähennetty paperinkulutusta ottamalla kaksipuolisia tulosteita ja toimittamalla kirkkoneuvosto ja –valtuuston kokouskutsut sekä mahdollisuuksien mukaan myös liitteet sähköisesti

-ympäristödiplomihanke eteni siten, että hakemus liitteineen lähetettiin kapitulin kautta audioitoijalle tarkastettavaksi ja mahdollisia korjauksiavarten

-jumalanpalvelus- ja musiikkityö: maakirkot, kylvön siunaaminen, sadonkorjuun kiitospyhä, kahvituksissa ei käytetty kertakäyttöastioita, osin reilun kaupan tai luomukahvia/ -teetä

-lapsityö: ympäristöteemat hartauksissa, veden, sähkön ja paperinkulutuksen vähentäminen, kertakäyttöastioista luopuminen, kierrätyksen tehostaminen kaikissa kerhopaikoissa (seka- ja biojätteelle omat astiat, paperin-, pahvin-, lasin- ja metallijätteen lajittelu), kierrätysmateriaalin käyttö askartelussa (lasipurkit, paperihylsyt, korkit, napit)

-nuorisotyö: partiotoiminta on aktiivista, toimintaan kuuluu olennaisena osana luonnossa toimiminen ja liikkuminen sekä sen huomioiminen, kierrätyksen tehostaminen (seka- ja biojätteelle omat keräysastiat, paperin-, pahvin-, lasin- ja metallijätteen lajittelu), kierrätysmateriaalin käyttö askartelussa, kertakäyttöastioiden käytön vähentäminen

-diakoniatyö: ruokapäivissä käytetty lahjoituselintarvikkeita, ylijääneet ruoat/ elintarvikkeet ja ettu diakoniatyön asiakkaille, kertakäyttöastioiden käyttöä vähennetty, vaatteiden, kirjojen, kodintarvikkeiden kierrätystä ruokapäivien yhteydessä

-aikuistyö: Nauha ja nappi-piirissä on lahjoitus- ja kierrätystarvikkeista tehty käsitöitä ja askarteluita seurakunnan eri työmuotojen tarpeisiin

-lähetystyö: luomu- tai reilunkaupan kahvin/ teen käyttö pääsääntöisesti kaikissa tilaisuuksissa, myös muita luomutuotteita ollut käytössä, kertakäyttöastioista luopuminen

-hautaus toimi: -töiden järjestely niin, että eri toimipaikkojen välillä autolla kulkeminen mahdollisimman vähäistä, jätehuollon tehostaminen (keräysastioiden kunnollinen merkitseminen, jotta lajittelu sujuisi), puutarhajätteen kompostointisysteemiä aloiteltiin, mutta ei saatu vielä v:n 2014 aikana toteutettua

-kiinteistötoimi: sähkön ja vedenkulutuksen vähentäminen, lämmityksen tason järjeistäminen, kierrätyksen tehostaminen (seurakuntamestari huolehtii metalli-, lasi ym. jätteen kierrätyksen mm. hautausmailla omat astiat näille, kiinteistöpalvelu kuljettaa sekajätteeseen menevät isommat jätteet hyötyjäteasemalle)

-metsätalous: seurakunta omistaa Kivijärvellä useita saaria, joita veneilijät voivat käyttää virkistysalueina. Saarien puustoa ei hakata (lukuun ottamatta Salosaarta), koska ne on liitetty Metso-ohjelmaan. Isot suoalueet on jätetty metsänhoidon ulkopuolelle

3.5. Johdon sitoutuminen

Seurakunnan johto on sitoutunut ympäristödiplomiprojektiin. Talouspäällikkö Terttu Takoja on ympäristötyöryhmän sihteeri. Kirkkoherra Heikki Svinhufvud on ollut mukana projektissa. Kirkkoneuvosto on nimennyt ympäristötyöryhmän jäsenet luottamushenkilöiden osalta ja päättänyt ympäristödiplomin hakemisesta. Osa kirkkovaltuuston jäsenistä kuuluu ympäristötyöryhmään.

3.6. Ympäristövastaava ja –työryhmän nimeäminen

Kirkkoneuvosto on nimennyt seurakunnan ympäristövastaavaksi Virpi Nurmilaukkaan ja ympäristötyöryhmän alkuperäisiksi jäseniksi:

Vallentin Reija	kirkkoneuvoston jäsen
Pesu Arto	kirkkoneuvoston jäsen
Liiri Helena	kirkkoneuvoston jäsen

Takoja Terttu	talouspäällikkö
Svinhufvud Heikki	kirkkoherra
Solanummi Ari	seurakuntamestari
Nurmilaukas Virpi	vastaava lastenohjaaja

Koska osa luottamushenkilöistä ja työntekijöistä on vaihtunut, vuonna 2015 ympäristötyöryhmään kuuluvat talouspäällikkö, kirkkoherra, kirkkoneuvoston varapuheenjohtaja Outi Kiviranta, taloudellisen jaoston jäsen Reija Vallentin, seurakuntamestari ja ympäristövastaava.

3.7. Henkilöstön koulutus

Henkilöstölle ja luottamushenkilöille järjestettiin yhteinen informaatiotilaisuus ympäristödiplomin hakemisesta tammikuussa 2012. Tilaisuudessa kouluttajina oli Mikkelin hiippakunnan hiippakuntadekaani Ouri Mattila. Henkilökunnalle on jaettu ohjeita lajittelusta ja ympäristöasioista on tiedotettu työntekijäkokouksissa. Koska työyhteisö on pieni, ei eri henkilöstöryhmille ole järkevää järjestää omia koulutuksia.

3.8. Pisteet ja tarkistustaulukko

Pisteet ja tarkistustaulukko on raportin lopussa. (Liite)

3.9. Auditointi

Auditoinnin eli ulkoisen ympäristökatselmuksen tekee tuomiokapitulin nimeämä puolueeton henkilö. Auditoinnista jää seurakunnalle todistus, joka liitetään mukaan ympäristödiplomihakemukseen. Hakemukseen liitetään myös seurakunnan ympäristöohjelma. Hakemus toimitetaan tuomiokapituliin. Hiippakunta toimittaa hakemuksen kirkkohallitukselle, joka myöntää diplomin.

3.10. Diplomin uusiminen

Ympäristödiplomi on voimassa myöntämivuoden loppuun ja neljä seuraavaa kalenterivuotta. Uusittaessa diplomi on voimassa viisi lisävuotta lukien edellisen voimassaolovuoden päättymisestä.

3.11. Ympäristövastaavat

Tehtäväalueiden ympäristövastaavia ovat seurakuntamestari Paula Honkala (kiinteistöt, energia ja vaaralliset aineet) sekä vastaava lastenohjaaja Virpi Nurmilaukas (varhaiskasvatus).

3.12. Lisäkoulutus

Seurakuntamestari on maaliskuussa 2013 osallistunut jätehuollon peruskoulutukseen ja vaarallisten jätteiden peruskoulutukseen.

Etelä-Karjalan Jätehuolto Oy järjesti ympäristötyöryhmän jäsenille, siivoushenkilökunnalle ja työntekijöille koulutuksen jätehuollon toteutuksesta toukokuussa 2013.

Ympäristökoulutus otetaan osaksi työntekijöiden muuta työhön liittyvää koulutusta ja sisällytetään sisäiseen koulutukseen.

3.13. Viestintä

Paikallislehteen ollaan yhteydessä ympäristödiplomihakemuksen jättämisen yhteydessä, jotta asia tavoittaisi seurakuntalaiset kattavasti. Ympäristöselvitys ja ympäristöohjelma ovat luettavissa seurakunnan nettisivuilta, kun ne on virallisesti hyväksytty. Seurakunnan eri tiloihin on laitettu ohjeistukset kierrätyksestä ja seurakuntalaisille jaettavaksi on tehty pieni esite, jossa kerrotaan ympäristöohjelmasta ja ympäristöasioista. Ympäristötavoitteet saatetaan siivouksesta vastaavan yrityksen (Bionella Oy) , kiinteistöhuollosta vastaavan yrityksen (Luumäen Kiinteistöpalvelu) tietoon sekä kaikkien yritysten tietoon, josta palveluita ostetaan ja hankintoja tehdään. Seurakunnalle on luotu omat Facebook-sivut, joiden kautta informoidaan esim. perhekerhojen kierrätyspäivistä, teemajumalanpalveluksista ja muista ympäristöasioihin liittyvistä.

3.14. Oma väliauditointi

Diplomin toteutumisen seuranta tehdään kauden puolessa välissä siten, että ympäristötyöryhmä vierailee eri toimipisteissä.

4. Toiminta ja talous

4.1. Toiminta- ja taloussuunnitelma

Vuodesta 2014 toiminta- ja taloussuunnitelmaan on erikseen kirjattu konkreettiset ympäristötavoitteet jokaiselle työmuodolle ja ympäristöasiat nostettiin taloussuunnitelmassa yhdeksi painopisteeksi.

Luumäen seurakunnan keskeinen tavoite vuodelle 2015 on ympäristöasioiden toteuttaminen käytännön työssä. Seurakunnalle on tehty ympäristöselvitys ja ympäristöohjelma valmistui vuoden 2014 aikana, jonka jälkeen ympäristödiplomihanke etenee. Ympäristökasvatussuunnitelma on laadittu talven 2013-2014 aikana. Kaikille hautausmaille tullaan rakentamaan ympäristöohjelman mukaiset ympäristöystävälliset kompostit puutarhajätteille.

Ympäristödiplomi tarjoaa seurakunnalle työkalun ympäristöajattelun huomioon ottamiseksi kaikessa toiminnassa. **Ympäristödiplomien avulla seurakunta tunnistaa oman toimintansa ympäristövaikutukset**, asettaa tavoitteet ympäristöhaittojen vähentämiseksi sekä organisoii tehtävät ja seurannan tavoitteiden saavuttamiseksi. Järjestelmän avulla voidaan tehostaa seurakunnan hallintoa, toimintaa ja taloudenpitoa yleisestikin.

Konkreettisia tavoitteita (sisältäen kaikki työalat) ovat mm. seuraavat:

- paperinkulutuksen vähentäminen (2-puoleiset kopiot, kokouspaperit sähköisesti, johtokunnista luopuminen ja työryhmiin siirtyminen on vähentänyt kokouspaperien määrää merkittävästi)
- kierrätysmateriaalin käytön lisääminen (tuunaukset perhekerhoissa, Nauha ja nappi-piiri, varkkakerhojen askartelut, rasioiden ja pakkausten uusiokäyttö)
- biojätteen määrän vähentäminen tekemällä yhteishankintoja elintarvikkeissa, hyödyntämällä ylijääneet ruoat/ elintarvikkeet joko jakamalla ne eteenpäin tai jatkojalostamalla
- ympäristönäkökulman näkyväksi tekeminen (hartaudet, teemapyhät, tarjoilut, lajittelu)
- seurakuntamestarin töiden järjestely edelleen toimivammaksi, jotta toimipaikkojen välinen autolla kulkeminen olisi mahdollisimman vähäistä
- työntekijöiden kimppejä koulutuksiin ym. kuljettaessa
- kappeleiden sähkön ja lämmityksen säästötoimet

- kaikille hautausmaille kompostit puutarhajätteitä varten
- seurakuntatalon energiankulutuksen tarkkailu ja vähentäminen (mm. ikkunoiden tiivistys)
- kesäkoti Osviitalle laaditaan ympäristöohjeet, kun saadaan päätös paikan tulevaisuudesta. Lajittelua siellä on tehty tähänkin saakka

4.2. Hankinnat

Seurakunnalle on suunnitteilla yleiset hankintaohjeet. Hankinnoissa otetaan huomioon ympäristövaikutukset ja tavaroiden sekä palveluiden tarpeellisuus. Hankinnoissa suositaan laadukkaita ja pitkäikäisiä tuotteita, tavaroita korjataan ja kunnostetaan niiden elinkaaren lisäämiseksi ja tuotteita pyritään korvaamaan palveluilla siellä missä se on mahdollista. Hankinnoissa suositaan ympäristömerkittyjä tuotteita.

4.3. Sijoituksissa noudatetaan kirkon vastuullisen sijoittamisen periaatteita

Tulevaisuudessa tullaan taloudellisen jaoston toimesta perehtymään kirkon vastuullisen sijoittamisen periaatteisiin ja aletaan noudattaa niitä vuoteen 2017 mennessä.

4.4. Hiililaskuri

Seurakunta ottaa käyttöön Kirkkohallituksen kehittämän hiililaskurin vuonna 2015, jonka jälkeen hiilijalanjäljen kehityksestä raportoidaan vuosittain toimintakertomuksessa.

4.5. Vastuulliset sijoitusrahastot

4.6. Lähetystyöhön myönnettyjen varojen osuus verotuloista.

Seurakunnan verotuloista on vuonna 2012 ohjattu 3,58 % lähetystyöhön (lähetystyö + avustus Kirkon Ulkomaanavulle).

4.7. Ympäristömerkityt tuotteet

Seurakunnassa käytetään useita eri ympäristömerkeillä merkittyjä tuotteita. Joutsenmerkki löytyy esimerkiksi käytettävästä kopiopaperista, WC-paperista, käsipyyhepaperista, kankaisesta käsipyyhejärjestelmästä, kynttilöistä, joistakin servettimerkeistä ja useimmista käytettävistä puhdistusaineista. Tietokoneen näytöissä on TCO-merkki. Reilun kaupan tuotteista on seurakunnassa otettu käyttöön mm. kahvi, tee, banaanit ja jossain määrin suklaa.

Seurakuntakeskuksen WC:hin on hankittu paperisten käsipyyhkeiden tilalle ympäristömerkillä varustettuja kankaisia käsipyyherullia. Kankaiset käsipyyherullat ovat olleet käytössä jo pitkään kesäkodilla.

4.8. Ympäristöindikaattorit

Ympäristöjärjestelmän toimivuus tulee näkyä viime kädessä toimintojen ympäristöhaittojen pienenemisenä. Tätä pitäisi pystyä seuraamaan vuosittain ja raportoimaan asiasta vuosikertomusten yhteydessä. Kaikkia ympäristövaikutuksia ei ole mahdollista laskea määrällisesti ja tilastoida, mutta joitakin tällaisia määrällisiä tavoitteita on Luumäen seurakunnassa asetettu. Määrällisesti mitattavia ympäristövaikutuksia kutsutaan indikaattoreiksi.

Luumäen seurakunnassa ympäristöindikaattoreiksi on valittu:

- kopiopapereiden käytön vähentäminen 10 %,
  - käytetään kaksipuolista kopiointia aina kun se on mahdollista
  - kirkkovaltuuston ja –neuvoston kokouskutsut toimitetaan sähköisesti sekä pääosa liitteistä niille luottamushenkilöille, joilla sähköposti on käytettävissä
- biojätteen kertymän vähentäminen 10 %
  - soppapäivien ruokajäämien hyödyntäminen jakamalla ne ruokailijoille mukaan
  - muissa tilaisuuksissa ruokajäämien jatkojalostaminen (perhekerhoissa puurojämät sämpylöiksi, muusit lepuskoiksi, jääkaappien ruokien seuranta tarkemmaksi, jotta vanhimmat tuotteet käytetään ensin

Ympäristöindikaattoreiden seuranta on aloitettu vuodesta 2014 lukien.

Lisäksi avainlippu-kotimaisuus-merkki tuotteita käytetään runsaasti esim. useimmista käytössä olevista puhdistusaineista, roskapusseista ja biohajoavista pusseista.

4.9. Muut toimenpiteet

Seurakunnan tilojen käyttöastetta seurataan, kirkossa on käytössä päiväkirja, johon tilaisuudet ja käyttäjämäärät kirjataan. Muut tilaisuudet kirjataan yhteiseen varauskirjaan, käyttäjämäärät tilastoidaan. Erityisesti seurakuntakeskuksen käyttöastetta pyritään nostamaan.

5. Ympäristökasvatus

5.1 Ympäristökasvatussuunnitelma

Luumäen seurakuntaan on laadittu ympäristökasvatussuunnitelma talven 2013 – 2014 aikana. Eri työalojen työntekijöitä pyydettiin laatimaan omat osionsa suunnitelmaan, joista sitten koottiin yhteinen ympäristökasvatussuunnitelma. Jokainen on siis tahollaan miettinyt omia mahdollisuuksiaan ja tapojaan toteuttaa ympäristökasvatusta.

5.2. Ympäristöasiat sisältyvät seurakunnan jumalanpalveluselämään

Luumäen seurakunnassa luomakunnan sunnuntai on otettu vakituisesti osaksi jumalanpalvelussuunnitelmaa. Partiolaisten kirkkopyhän jumalanpalvelus ja partiolupauksen anto järjestetään kerran vuodessa ja partiolaiset avustavat jumalanpalveluksessa. Seurakunnassa siunataan kylvö joka vuosi ja pidetään sadon kiitospyhä. Maakirkkoja järjestetään ympäri seurakuntaa joka kesä 4-5 kappaletta.

Seurakunta järjestää aina pitkäperjantaisin ns. hiljaisen jumalanpalveluksen, jossa ei käytetä sähkövaloja eikä urkuja.

5.3. Ympäristöasiat eri työmuodoissa

Luumäen seurakunnan toiminnassa ympäristökasvatusta toteutetaan lapsi-, varhaisnuoriso-, nuoriso-, rippikoulu-, lähetys- ja diakoniatyössä.

Lapsityön vastuualueeseen kuuluvat päiväkerhot 3-5-vuotiaille lapsille, puuhaparkki 5-8-vuotiaille ja leirit kesäisin, perhekerhot sekä erilaiset tapahtumat. Ympäristökasvatusta toteutetaan lapsilähtöisesti kaikissa toimintamuodoissa.

Varhaisnuorisotyön vastuualueeseen kuuluvat 7-14-vuotiaat lapset ja nuoret, toimintamuotoina kerhot, leirit ja erilaiset tapahtumat. Nuorisotyön kohderyhmänä on rippikoulun käyneet nuoret, toimintamuotoina mm. isoskoulutus, nuortenillat, retket ja tapahtumat.

Ympäristökasvatusta toteutetaan em. työmuodoissa mm. seuraavasti:

- jätteiden lajittelu: paperi-, metalli-, lasi-, pahvi-, bio- ja sekajätteet omiin keräysastioihin
- kertakäyttöastioista luopuminen kokonaan
- askartelussa käytetään kierrätys- ja luonnonmateriaaleja
- paperin ja veden säästäminen, käsipyyherullajärjestelmien käyttöönotto myös kerhotoiminnoissa
- lelujen/ vaatteiden/ kirjojen kierrätyspäivät perhekerhoissa
- retkiä kerhopaikkojen lähiluontoon
- rippikouluissa käsitellään luonnon suojelemista Jumalan luomistyön yhteydessä
- Reilun kaupan ja luomutuotteiden käytön lisääminen

Lisäksi lähetys- ja diakoniatyössä ympäristömerkittyjen tuotteiden käytön lisääminen, paperitulosteiden määrän vähentäminen, tavaroiden lainaaminen itselle hankkimisen sijasta, lehtien kierrätystä, tavaroiden tuunausta soppapäivissä, EU-ruokatuen jakaminen kestokasseihin, jotka palautetaan ja käytetään uudelleen, lyhyet työmatkat tehdään kävellen tai pyörällä.

5.4. Ympäristöaiheiset erityisjumalanpalvelukset

Seurakunnassamme järjestetään ympäristöaiheisina erityisjumalanpalveluksina partiolaisten kirkkopyhä, kylvön siunaus, sadon kiitospyhä ja maakirkot kesäisin ympäri seurakunnan aluetta.

5.5. Erityiset ympäristötapahtumat

Perhekerhoissa on toteutettu vuodesta 2012 alkaen kaksi kertaa vuodessa lelujen, kirjojen ja vaatteiden kierrätyspäivä, joka tullaan edelleen vuosittain sisällyttämään toimintasuunnitelmaan.

5.6. Hiljaisuudelle rauhoitetut paikat

Kesäkotia Osviittaa järjestetään kesäksi 2015 hiljaisuuden paikaksi sopiva alue Kivijärven rannasta, vanhan saunan alueelta, joka on rauhallinen paikka mietiskelyyn, luonnosta nauttimiseen, olemassaolon pohdintaan ja rukoukseen. Paikka merkitään taululla, jossa on myös risti.

5.7. Verkostoyhteistyö ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Kunnan ympäristösihteerin kanssa on tehty yhteistyötä hautausmaiden/-maan puutarhajätteidensä kompostoinnin toteuttamisessa.

Seurakunta tekee tiivistä yhteistyötä partiolaisten kanssa. Nuorisotyöntekijä on nimetty yhteyshenkilöksi partioon päin ja partiolaiset kokoontuvat viikoittain seurakunnan tiloissa. Kierrätys ja luonnonsuojelu kuuluvat olennaisena osana partiolaisten toimintaan.

5.8. Ympäristökasvatuksessa on otettu käyttöön välillisen vaikuttamisen menetelmät

Ympäristöasiat liitetään osaksi seurakunnan kotisivuja. Ympäristöselvitys ja ympäristöohjelma päivitetään kotisivuille seurakuntalaisten luettavaksi, linkkisivustolle liitetään linkit kirkon ja muiden yhteistyötahojen ympäristösivuille.

5.9. Muut toimenpiteet

-

6. Jätehuolto

6.1. Jätehuoltoselvitys

Seurakunnan jätehuolto on toteutettu Luumäen kunnan jätehuoltomääräysten mukaisesti. Jätteiden käsittelystä vastaa Etelä-Karjalan Jätehuolto Oy.

6.2. Jätehuoltosuunnitelma

Jätehuoltosuunnitelma on tehty kesän ja syksyn 2014 aikana.

6.3. Hyötyjätteen keräys

Hyötyjätteen keräyksessä noudatetaan Luumäen kunnan asettamia jätehuoltomääräyksiä. Paperinkeräysastian tyhjennyksestä huolehtii Hyötypaperi Oy. Jokaisessa työhuoneessa, kerho- huoneissa ja seurakuntakeskuksen alakerran kokoontumishuoneessa on oma paperinkeräysastiansa, johon kerätään vain paperinkeräykseen soveltuvaa paperia. Siivooja tyhjentää keräysastiat jätekatoksessa olevaan isompaan astiaan, jonka jätehuolto tyhjentää tarvittaessa.

Pienmetallin keräyspisteet on laitettu kaikille hautausmaille. Lisäksi pienmetallia kerätään seurakuntakeskuksen ala- ja yläkerran keittiöiden keräysastioihin, jotka siivooja tyhjentää tarvittaessa kunnan keräysastioihin.

Lasinkeräysastiat on sijoitettu seurakuntakeskuksen ala- ja yläkerran keittiöihin. Tyhjennyksestä vastaa henkilökunta. Lisäksi seurakuntakeskuksen keittiössä on keräysastia kartongille, jonka tyhjennyksestä huolehtii siivooja. Seurakuntatalon ja Toukolan monitoimitalon kerhohuoneen lasi-, pienmetalli- ja kartonkijätteen määrä on vähäinen, joten varsinaisia keräysastioita niihin ei ole hankittu, vaan tilan käyttäjä huolehtii em. jätteen kuljettamisesta kunnallisiin keräysastioihin.

6.4. Vaaralliset jätteet ja vastuuhenkilön nimeäminen

Vaarallisten jätteiden käsittelyssä noudatetaan Luumäen kunnan jätehuoltomääräyksiä. Ongelmajätteitä kertyy varsin vähäinen määrä, lähinnä jäteöljyjä ja loisteputkia. Jäteöljyt kerätään suljettaviin astioihin, jotka seurakuntamestari toimittaa keräyspisteeseen. Vaarallisten jätteiden käsittelyssä noudatetaan työturvallisuusmääräyksiä. Pattereita kertyy vähäinen määrä. Niille on seurakuntakeskuksessa oma keräysastia, jonka siivooja tyhjentää sen täyttyessä keräyspisteeseen.

6.5. Bio- ja puutarhajätteen käsittely

Biojätteiden käsittelyssä noudatetaan Luumäen kunnan jätehuoltomääräyksiä. Hautausmailla on biojätteille keräysastiat, seurakuntakeskuksen ja seurakuntatalon keittiöissä on biojäteastiat, jotka tyhjenetään jätekatoksessa olevaan isompaan säiliöön. Säiliöt tyhjenetään määrävälein jätehuoltomääräysten mukaisesti.

Kaikille hautausmailla ollaan tekemässä aumaa puutarhajätteiden kompostointia varten. Auman kunnossapidosta vastaa hautojen kaivamisesta vastaava urakoitsija.

6.6. Kaatopaikkajätteen määrän seuranta

Kaatopaikkajätteen määrää ryhdytään seuraamaan. Etelä-Karjalan jätehuollolta pyydetään raportointia vuosittain jätteen määrästä. Jäteastioiden tyhjennysväliä pidennetään, mikäli huomataan jätteen määrän selkeää vähenemistä.

6.7. Hautakynntilät ja kukkalaitteet

Hautausmailla on laitettu keräysastiat hautakynntilöiden metalliosia varten, lasinkeräysastiat lasisia hautakynntilöitä varten sekä muoville ja steariinille oma energiajäteastiansa. Keräysastioihin on kiinnitetty asianmukaiset opasteet.

Kukkalaitteiden kukat laitetaan puutarhajätteeseen ja muovisten kukkalaiterunkojen uudelleen käytöstä on neuvoteltu paikallisten kukkakauppiaiden kanssa. Kukkien irrottamisen rungoista tekee kesäaikana hautausmaan työntekijät ja talvella seurakuntamestari.

6.8. Hyötyjätteiden vapaaehtoinen keräys

Luumäen seurakunnan jätehuoltoon on tehty parannuksia ja nykyään sitä hoidetaan tarkemmin kuin kunnan jätehuoltomääräykset edellyttävät. Kiinteistöissä lajitellaan esimerkiksi pienmetalli ja lasi, vaikka niitä kertyy pienempiä määriä kuin jätehuoltomääräyksissä määritellään. Diakonian soppapäivissä jaetaan ilmaiseksi vanhoja, käyttökelpoisia vaatteita, yksipuoleisena käytetty kopiopaperi käytetään suttupaperina, kertyviä lasi-, viili- ja ateriapurkkeja käytetään askartelussa kerhotyössä, kannelliset rasiat pestään ja käytetään joko soppapäivän ruuanjake- lussa tai askartelu ym. materiaalin säilytyksessä. Kirjekuoret käytetään uudelleen sisäisessä postissa, kopiokoneen väripatruunat toimitetaan kierrätykseen. Vanhoja tavaroita tuunataan tai niistä askarrellaan uusiokäyttöön tavaraa diakonia- ja lähetystyön myyjäisiin.

6.9. Kertakäyttötuotteiden vähentäminen

Kertakäyttötuotteiden käyttö on vähennetty minimiin. Keittiöissä ja taukutiloissa ei käytetä kertakäyttöastioita, perhe- ja päiväkerhoissa on siirrytty posliini- ja muoviastioiden käyttöön. Vessojen paperisista käsipyyhkeistä on luovuttu niissä paikoissa, joissa käyttö on suurinta ja niihin on hankittu käsipyyherullajärjestelmät. Paperisten pöytäliinojen käyttöä on vähennetty merkittävästi ja on siirrytty kankaisiin, pyyhittäviin liinoin, jotka pestään vain tarvittaessa. Seurakuntakeskukseen on kesällä 2013 hankittu kankaiset vuokrapöytäkateliinat, jotka pesetään vain tarvittaessa. Kertakäyttöisistä kateliinoista seurakuntakeskuksessa on luovuttu kokonaan.

Seurakuntakeskukseen on syksyllä 2013 hankittu ympäristömerkillä varustettuja käsipyyherullajärjestelmiä.

6.10. Kaatopaikkajätteen väheneminen

Kun uusista jätteenkeräyskäytännöistä saadaan kokemusta, voidaan kaatopaikkajätteen kertymistä ryhtyä seuraamaan. Jo tehdyillä toimenpiteillä ja uusilla käytännöillä kaatopaikkajätteen määrä tulee merkittävästi vähenemään.

6.11. Kompostointi

Ei mahdollisuutta kompostoida biojätteitä, biojätteet lajitellaan ja toimitetaan kiinteistöjen keräysastioihin.

6.12. Hyötyjätepisteet hautausmailla

Hautausmaille on järjestetty uusia jätteiden lajittelupisteitä. Hautausmailla on omat astiat sekajätteelle, biojätteelle, lasille ja pienmetallille. Lajittelupisteissä on selkeät ohjeet.

6.13. Muut toimenpiteet

Yksipuoleisena käytetty kopiopaperi kerätään laatikoihin suttupaperina käytettäväksi. Aterioiden valmispakkauksia pestään ja käytetään esim. askartelussa liima-, maali- ym. astioina. Kahvipussit kerätään ja toimitetaan askartelumateriaaliksi seurakunnan käsityöpiireille.

7. Siivous

7.1. Ympäristöselvitys

Seurakunnan siivoustoiminnot on käyty läpi siivouksesta vastaavan yrityksen Bionella Oy:n kanssa. Pesulapalveluissa käytetään Lindström Oy:n palveluita.

7.2. Hankintojen ympäristökriteerit

Siivous-, käsienpesu- ja pyykinpesuaineiden hankinnasta vastaa ulkopuolinen siivouspalveluyritys Bionella Oy, joka käyttää ympäristöystävällisiä puhdistusainetiivisteitä, siivouspyyhkeinä kestotuotteita. Tarvittaessa käytetään kertakäyttöpyyhkeitä, jotka voidaan hävittää bio- tai energijätteen mukana. Siivouspyyhkeet kustutetaan pienessä liuosmäärässä. Siivouspyyhkeiden pesu ja ”valmistaminen” käyttöön pyykkikoneessa seurakuntakeskuksessa, jossa käyttökin tapahtuu. Roskapussien kierrätys mahdollisuuksien mukaan. Hankinnoissa Bionella Oy huomioi ympäristönäkökohdat, hankkii aineet suurissa pakkauksissa ja käyttää kotimaisia, ympäristömerkittyjä Kiilto-tuotteita.

Siivousvälineinä käytetään kestäviä ja pestäviä mikrokuituliinoja. Siivooja kerää lajitellut jätteet ja toimittaa ne jätekatoksessa oleviin keräysastioihin. Siivouksen yhteydessä roska-astiat tyhjennetään, mutta itse roskapussi vaihdetaan vain tarvittaessa. Biojätteiden lajittelussa käytetään biohajoavia Bioska-pusseja.

7.3. Henkilökunnan koulutus

Bionella Oy huolehtii oman henkilökuntansa koulutuksesta, johon kuuluu ympäristöasioihin perehdyttäminen. Bionellan henkilökuntaa osallistui toukokuussa 2013 Etelä-Karjalan Jätehuollon järjestämään koulutukseen.

7.4. Haitallisista aineista luopuminen

Haitallisten aineiden käytöstä on luovuttu kokonaan.

7.5. Vaihtoehtoiset tuotteet

Bionella Oy käyttää kestäviä ja pestäviä mikrokuituliinoja. Uunien puhdistuksessa käytetään mäntysuopaa ja vettä.

7.6. Muut toimenpiteet

Siivouksen yhteydessä roska-astioiden sisältö tyhjennetään, mutta itse pussi vaihdetaan vain tarvittaessa. Pakkauskoot valitaan käytön mukaan.

Siivoustasoa ryhdytään seuraamaan tarkemmin, esimerkiksi seurakuntakeskuksen toimisto- ja yleisiä tiloja siivotaan harvemmin ja kevyemmin kesäaikana, kun henkilökunta on lomalla ja ulkopuolisia käyttäjiä yleisissä tiloissa on vähemmän.

8. Energia ja rakentaminen

8.1. Rakentamista ohjaava lainsäädäntö

Rakentamisen ja maankäytön suunnittelussa noudatetaan ympäristö-, rakennus- maankäyttö-, metsä- ja luonnonsuojelulain sekä muiden lakien ympäristösäädöksiä (www.finlex.fi). Kirkollisten rakennusten rakentamisessa noudatetaan lisäksi kirkkolakia. Suomen ev.lut. kirkon nettisivuilta löytyvät ohjeet, lait ja säädökset kirkolliseen rakentamiseen.

8.2. Kulttuuriperinnön suojelu

Luumäen seurakunta huolehtii kulttuuriperintöomaisuuden hoidosta.

Luumäen kirkko on rakennettu vuonna 1845 ja sen on suunnitellut Carl Ludwig Engel. Kirkonmäellä on myös kellotapuli, jonka rakennusvuosi on 1874. Tapuli on kirkon ohella yksi seurakunnan historiallisesti arvokkaimmista rakennuksista.

Lisäksi seurakunta huolehtii Kankaan hautausmaalla olevasta siirtokarjalaisten sankarihautausalueesta, kirkon hautausmaalla olevasta luumäkeläisten sankarivainajien hautausalueesta, vanhalla hautausmaalla olevasta presidentti P. E. Svinhufvudin haudasta sekä sen vierellä olevasta vapaussodan muistomerkistä.

8.3. Uudis- ja korjausrakentamisen ympäristökriteerit

Seurakuntakeskuksen saneeraus on saatu valmiiksi kesällä 2013. Kaikki rakennustyö on toteutettu nykysäädösten mukaisesti ja hyvää energiatalouteen pyrkien. Rakennusurakoitsijat on sitoutettu tähän niin rakentamisessa kuin rakennusjätteen lajittelussa.

Lämmitysmuotona on kaukolämpö. Saneerauksen yhteydessä uudistettiin myös ilmastointijärjestelmä, johon on saatu mukaan lämmön talteenotto. Lämmityksessä pyritään energiataloudellisuuteen ilmastointi- ja lämmityslaitteiston säädöllä sekä huonelämpötilojen tarkkailulla. Sähkönkulutusta aletaan myös seuraamaan.

Keittiö saneerattiin nykyaikaiseksi ja energiataloudelliseksi. Koska seurakunnalla ei ole vakituista keittiöhenkilökuntaa, keittiötä käytetään vain seurakunnan tilaisuuksien yhteydessä. Muina aikoina osa jääkaapeista ja pakastimista voidaan tyhjentää ja kytkeä pois päältä.

8.4. Energian – ja vedenkulutuksen seuranta

Seurakuntakeskuksen kaukolämmön kulutuksesta on ollut seuranta jo kymmeniä vuosia kuten myös vedenkulutuksesta. Seurakuntakeskuksen kaukolämmön ja veden kulutuslukemat kirjataan viikoittain samalla. Myös ilmanvaihtojärjestelmän toimivuus tarkistetaan viikoittain. Henkilökuntaa ohjeistetaan kytkemään sähkölaitteet pois päältä silloin kun niitä ei käytetä. Myös esimerkiksi päivä- ja perhekerholaisia opastetaan ympäristöystävälliseen veden ja sähkön käyttöön.

Kaikkien kiinteistöjen sähkön ja vedenkulutuksen säännöllinen seuranta aloitetaan. Seurakuntatalolle on asennettu vuosina 2009 ja 2011 kaksi ilmalämpöpumppua tasaamaan sähkönkulutusta. Talolla on yö-/päiväsähkö. Talo on rakennettu vuonna 1921 ja rakennuksessa on alkupe räiset ruutuikkunat. Ikkunoiden tiivistäminen on tarpeen energian säästämiseksi.

Lähes kaikissa seurakunnan kiinteistöissä on etäluettavat sähkömittarit, jotka helpottavat merkittävästi sähkön kulutuksen seurantaa. Etäluettavan mittarin ansiosta ilmeni keväällä 2013 kirkossa järjestettävien tilaisuuksien vaikutus kirkon sähkönkulutukseen. Tämän vuoksi kirkon talviaikaista käyttöä ryhdytään rajoittamaan lokakuusta 2013 alkaen.

Sähkönkulutusta aletaan seurata myös Taavetin ja Kankaan kappeleissa. Taavetin kappeliin on asennettu ilmalämpöpumppu vuonna 2011, rakennuksessa pidetään vain matala peruslämpö ja lämpötilaa nostetaan siunaustilaisuuden ajaksi. Kankaan kappelissa on öljy/ilmalämmitys. Kappelitila voidaan laskea kylmäksi ja nostaa lämpö siunaustilaisuuden aikana öljylämmittimellä. Teknisen tilan lämmitys on toteutettu sähköllä ja lattialämmityksenä, jonka on todettu olevan energiatehokas tapa pitää vesipisteet sulana.

Vedenkulutusta ryhdytään seuraamaan myös niissä kohteissa, joissa sitä ei vielä ole tehty.

8.5. Energiakatselmus

Seurakunnan kaikkien kiinteistöjen energiakartoitus on tehty yhteistyössä Lappeenrannan yliopiston kanssa. Kartoituksen teki Teknillisen tiedekunnan Ympäristötekniikan koulutusohjelmaan Ympäristötekniikan kandidaatintyönä Pekka Peltomäki. Työ valmistui tammikuussa 2013. Energiakartoituksen tavoitteena oli selvittää suurimmat energiaa kuluttavat seurakunnan kiinteistöt ja paneutua niiden energiatehokkuuden parantamiseen. Kartoitus myös kannustaa seurakuntaa kehittämään toimintaansa jatkossakin ja antaa siihen hyvät työkalut. Peltomäen mu-

kaan ympäristödiplomi toimii tähän hyvänä kannustimena. Peltomäen mukaan ympäristödiplomi on vielä sangen uusi todistus, joten Energiakartoituksessa esille tulleista toiminnan parannusehdotuksista osaa ei ole pakollisia toteuttaa ja seurakunta saa itse päättää toteutusaikataulusta. Ympäristödiplomin kriteerit ja vapaaehtoiset pisteet linjasivat samalla työn tavoitetta. Kandidaatintyön toimenpide-ehdotuksia tehtiin pääosin ympäristödiplomissa vaadittuja kriteereitä silmälläpitäen.

Seurakunta tulee jatkossa paneutumaan energiakatselmuksessa esille tulleisiin ehdotuksiin ja taloudellisiin mahdollisuuksiin toteuttaa niitä. Työn tärkein anti seurakunnalle on juuri keskittyminen suurimpiin energiaa kuluttaviin kohteisiin kuten kirkko ja seurakuntakeskus.

8.6. Energiavastuuhenkilö

Energiavastuuhenkilö Luumäen seurakunnassa on talouspäällikkö.

8.7. Neuvonta ja opastus

Henkilökuntaa ohjeistetaan vastuulliseen energian ja veden käyttöön. Kiinteistöjen valot ja tietokoneet sekä henkilökohtaiset tulostimet sammutetaan yöksi. Henkilökuntaa on ohjeistettu sammuttamaan valot poistuttaessa työhuoneista ja muista huoneista silloin, kun tiloissa ei ole kella 10 minuuttiin. Tietokoneiden energian säästötilat on aktivoitu.

8.8. Ekologinen rakentaminen

Seurakuntakeskuksen saneeraus on valmistunut kesällä 2013. Ilmastoinnin saneerauksessa otettiin käyttöön lämmön talteenotto. Keittiön saneerauksen yhteydessä hankittiin uusi energiatehokkaampi kiertoilmauuni sekä kaappipakastin. Keittiön ilmastointi on säädettävissä oma-toimisesti niin, että kun keittiö on käytössä, ilmastointia voidaan tehostaa.

Seurakuntakeskuksen remontin yhteydessä on asennettu energiatehokkaampia loisteputkia sekä led-valoja, jotka säästävät energiaa. Tavoitteena on energian ja kustannusten säästö pitkällä tähtäyksellä. Seurakuntakeskuksen alakerran käytävään on asennettu tunnistimilla varustetut valaisimet, jotka säästävät energiaa. Seurakuntakeskukseen alakertaan lämpöä ”vuotavan” oven viereen on kesällä 2013 rakennettu tuulikaappi jotta lämpöenergiaa säästyy. Seurakuntakeskusta on remontoitu sillä ajatuksella, että se on käyttökelpoinen pitkälle tulevaisuuteen. Materiaalit on valittu huomioiden kokonaistaloudellisuus ja materiaalien kestävyys pitkällä aikavälillä. Kaikessa korjaamisessa on pyritty siihen, että tilat saadaan tarkoituksenmukaisiksi, toimiviksi ja käyttökelpoisiksi siten, että lämpöä, sähköä ja vettä säästyy. Seurakuntakeskuksen remontin yhteydessä vuonna 2013 WC-kalusteita on uusittu veden kulutusta vähentämään.

Kirkkoherranviraston asunto-osaan on tammikuussa 2013 vaihdettu uudet termostaattiset patteriventtiilit, säätölaite on uusittu ja kattila korjattu, jonka seurauksena maakaasun kulutus on merkittävästi vähentynyt.

Ilmalämpöpumput on asennettu seurakuntatalolle, kirkkoherranvirastoon sekä Taavetin kappeliin. Seurakuntakeskuksen lämmitysmuotona on kaukolämpö.

8.9. Säästötavoitteiden toteutuminen

Lämmön, sähkön ja veden kulutukselle voidaan asettaa säästötavoitteita tai pyrkiä ainakin pitämään ne nykyisellä tasolla. Seurakuntakeskuksen remontin valmistuttua olemme pyrkineet merkittävästi parantamaan sen käyttöastetta. Seurakuntakeskuksen osalta olemme nyt asettaneet lämmön, sähkön ja veden kulutukselle vuotuiset säästötavoitteet (1 %/vuosi).

Ilmastolaskuri pyritään ottamaan käyttöön vuonna 2017.

8.10. Uusiutuva energia

Luumäen seurakunnassa käytettävästä sähköstä tuotetaan vesivoimalla 4,85 %. Kymenlaakson Sähkön toimittamasta sähköstä vuonna 2012 oli uusiutuvista energialähteistä (vesi, puu ja tuuli) peräisin 21,1 %. Lappeenrannan Energia Oy:n 2012 myymän sähkön tuottamiseen käytettiin 46% uusiutuvia energialähteitä, joka kattaa tuuli- ja vesivoimaa sekä biomassalla tuotettua sähköä. Näiden kaikkien laskennallinen CO₂-päästö on 0.

Ilmalämpöpumput on käytössä seurakuntatalolla sekä Taavetin kappelissa.

8.11. Ympäristömerkitty energia

Ympäristömerkitty energia ei tällä hetkellä ole mahdollinen Luumäen seurakunnassa, koska sähkön hinta on kilpailutettu yhdessä naapuriseurakuntien kanssa.

8.12. Energiansäästöviikko

Energiansäästöviikkoon voidaan osallistua ”sähköttömällä” jumalanpalveluksella tai vastaavalla tilaisuudella. Ko. viikolla järjestettävissä tapahtumissa otetaan huomioon energiansäästö esim. käyttämällä kynttilävalaistusta, kiinnittämällä erityisesti huomiota vedenkulutukseen ja tiedottamalla energiankäytöstä.

Luumäen seurakunnan henkilökuntaa on osallistunut vuoden 2013 energiansäästöviikon tilaisuuteen; Etelä-Karjalan Marttapiiriliiton järjestämään neuvontatilaisuuteen 8.10.2013. Tavoitteena on vuosittain energiansäästöviikon aikana pidettävissä seurakunnan tilaisuuksissa huomioida veden-, sähkön- ym. energiankulutuksen vähentäminen.

8.13. Tilojen käyttöasteen tehostaminen

Tilojen käyttöasteen tehostaminen on toteutunut Jurvalan taajaman osalta. Siellä seurakunta vuokraa kunnan monitoimitalosta kerhotilat toimintaansa varten. Seurakuntakeskuksen käyttöastetta pyritään saneerauksen valmistuttua nostamaan mm. markkinoimalla sitä ulkopuolisille käyttäjille. Seurakunnan omat toiminnot ja tilaisuudet pyritään mahdollisuuksien mukaan keskittämään seurakuntakeskukseen.

Myös Osviitan kesäkodin käyttöaste pyritään pitämään kesäaikaan mahdollisimman korkealla vuokraamalla sitä ulkopuolisille omalta käytöltä jääville tyhjille päiville.

8.14. Muut toimenpiteet

Sähkön käyttöä seurataan jo nyt ja seuranta tullaan tehostamaan edelleen.

9. Ruoka ja keittiöt

9.1. Ympäristöselvitys

Luumäen seurakunnalla ei ole palveluksessa ruokahuollosta vastaavaa henkilöä. Kesäkotin Osviitan ruokahuolto ostetaan ostopalveluna ulkopuoliselta yrittäjältä. Seurakunnan soppapäivät, perhekerhojen ruokapäivät ja tilaisuuksien kahvi- ym. tarjoilut toteutetaan työntekijävoimin tai -vetoisesti vapaaehtoisten kanssa. Seurakuntakeskuksen keittiö ei ole päivittäisessä käytössä. Ulkopuoliset vuokraajat tilaavat ruokahuollon pitopalveluilta ym. palveluntarjoajilta. Omissa tapahtumissa ruokahävikkiä pyritään minimoimaan ennakoimalla mahdollisimman tarkasti osallistujamäärät, pakastamalla myöhempää käyttöä varten pakastamiseen soveltuvat tuotteet sekä jakamalla valmista ruokaa diakoniatyön asiakkaille. Ylijäänyttä ruokaa pyritään hyödyntämään myös mm. jatkojalostamalla sitä (puurontähteet sämpylöihin, muusista lepuskoita). Seurakuntakeskuksen keittiö on juuri saneerattu, sen kalustusta on uusittu ja saatu näin energiatehokkaammaksi. Jätteiden lajittelu toimii, omat keräysastiat on niin bio-, lasi-, metalli- kuin kartonkijätteelle. Sekajätteen määrä pyritään minimoimaan. Lajittelusta on ohjeistus keittiössä näkyvällä paikalla. Seurakuntatalon keittiön käyttö on vähäistä, jätteiden lajittelu hoidetaan myös siellä asianmukaisesti.

9.2. Ympäristömerkityt tuotteet

Ruoka-ainehankinnoissa jokainen työmuoto pyrkii käyttämään ympäristömerkittyjä tuotteita aina kun se on mahdollista. Pesuaineiden hankinnasta vastaa Bionella Oy, joka käyttää joutsenmerkittyjä tuotteita.

9.3. Reilun kaupan tuotteet

Seurakunnan tilaisuuksissa käytetään Reilun kaupan tuotteita aina kun se on mahdollista. Reilun kaupan kahvia ja teetä käytetään jonkun verran ja niiden osuutta tullaan lisäämään.

9.4. Ravintosuositukset

Seurakunnan järjestämissä joukkoruokailuissa (soppapäivät, brunssit, naistenpäivän lounaat) toteutetaan valtion ravitsemusneuvottelukunnan laatimia ravitsemussuosituksia, jolloin tavoitteena on edistää tasapainoista ravintoaineiden saantia, vähentää kovan rasvan käyttöä ja natriumin saantia. Viljavalmisteet, peruna, kasvikset, marjat ja hedelmät ovat tärkeä osa ruokailujen perusrunkoa.

Erityisruokavaliot huomioidaan seurakunnan joukkoruokailuissa, tilaisuuksissa ja kahvituksissa hyvin. Leirejä varten osallistujilta kysytään ennakkoon erityisruokavaliot, tarjolla on aina laktoositon vaihtoehto, ruokailuissa pyydettyäessä gluteeniton vaihtoehto, kahvitarjoiluissa on aina tarjolla gluteenittomia tuotteita. Kasvisruoan tarjoamista lisätään.

9.5. Lähituotteet

Seurakunta käyttää läheltä saatavia leipomotuotteita (Satun Makiat) ja osittain niitä valmistetaan itse vapaaehtoisten kanssa. Diakoniatyön käyttämät perunat saadaan lahjoituksena paikalliselta viljelijältä. Tukusta hankittavissa tuotteissa pyritään suosimaan paikallisia tuottajia. Marjoja ja kasviksia saadaan lahjoituksena seurakuntalaisilta. Hankinnoissa suositaan kotimaista vaihtoehtoa silloin kun lähituotevaihtoehtoa ei ole saatavilla. Elintarvikehankintoja pyritään tekemään lähikaupoissa.

9.6. Luomutuotteet

Jokainen työmuoto käyttää luomutuotteita (mm. kahvia, teetä, kasviksia, hedelmiä) mahdollisuuksien mukaan omissa tilaisuuksissaan ja tapahtumisissaan.

9.7. Kasvisruoka

Kasvisruokaa on pääsääntöisesti tarjolla joukkoruokailuissa (diakonian ruokapäivät) ja muissa tapahtumissa (lähetystyön ja lapsityön brunssit, naistenpäivän lounaat).

9.8. Reilun kaupan pisteet

Luumäen seurakunta ei ole Reilun kaupan seurakunta. Reilun kaupan teen ja kahvin käyttöä lisätään niin, että osuus tulee olemaan yli 10 %.

9.9. Ympäristöpassi

Virpi Nurmilaukas on suorittanut Ympäristöpassin 9.10.2013. Hän on perehtynyt ruokapalveluiden ympäristövastuullisiin toimintatapoihin ja osoittanut hallitsevansa osaamistestissä vaaditut tiedot.

9.10. Muut toimenpiteet

Kahvipussit laitetaan kiertoon, niistä askarrellaan lähetys- ja diakoniatyön tarpeisiin tuotteita. Muovirasiat käytetään pakkausmateriaaliksi ja säilytysrasioina. Lastenruokapurkit kerätään ja niistä askarrellaan päiväkerhoissa tuikkulyhtyjä. Tyhjiä mehukanistereita käytetään vesiasiaina.

10. Toimistotyö

10.1. Ympäristöselvitys

Seurakuntakeskuksessa on seitsemän toimistohuonetta ja kirkkoherranvirastossa kaksi. Työntekijöitä on ohjeistettu ympäristöä säästäviin toimenpiteisiin. Kaikissa työhuoneissa on paperinkeräysastia ja sekajäteastia ja ohjeistus niiden käytöstä on annettu. Siivooja huolehtii astioiden tyhjennyksestä.

10.2. Energiensäästö

Kopiokone menee säästötilaan ja tietokoneet sammutetaan kokonaan yön ajaksi. Päiväajaksi tietokoneiden lepotilatoiminnot on aktivoitu. Seurakuntakeskuksen remontin yhteydessä kaik-

ki uudet valaisimet on varustettu energiansäästölamppuilla ja muissa tiloissa niihin siirrytään sitä mukaa kun ne menevät rikki. Valot sammutetaan toimistohuoneista, jos niistä lähdetään pidemmäksi aikaa kuin 10 minuutiksi. Alakerran käytävillä on asennettu liiketunnistimilla varustetut valot. Yläkerran käytävässä valoja käytetään vain tarvittaessa. Kesäaikana käytävissä ei pidetä valoja jos talossa on vain yksi työntekijä.

Ilmastointia remontoitaessa otettiin huomioon lämmön talteenotto. Energiakartoitus on tehty ja energian ja veden kulutusta seurataan säännöllisesti. Ilmastointia etenkin keittiötilassa säädetään käyttöä vastaavaksi.

Käytettävät kirjekuoret ovat 100% kierrätyspaperia. Käytetyt kirjekuoret säästetään ja niitä käytetään sisäisessä postituksessa. Kopiointia on vähennetty ja siirrytty mahdollisuuksien mukaan kaksipuoliseen kopiointiin ja harmaasävytulostukseen. Kirkkovaltuuston ja -neuvoston pöytäkirjat on luettavista netistä, joten niitä ei enää tulosteta. Toimistokäytössä on yhteinen monitoimilaite, jolla pääasiassa kaikki tulostukset ja kopioinnit tehdään. Kopiohuoneessa on laatikko käytetyille papereille, joissa toinen puoli on vielä tyhjä. Niitä käytetään suttupapereina.

10.3. Toimiston hankinnat

Hankinnat toimistoihin tehdään vain todelliseen tarpeeseen. Toimistomappeja käytetään jopa 20 vuotta. Laskukoneen nauha käytetään kahteen kertaan. Palkkakuitteja ei postiteta kotiin vaan ne jaetaan sisäisessä postissa.

Toimistossa käytettävät paperit ovat joutsen-merkittyjä tuotteita. Värilliset kopiopaperit ovat kloorivapaita. Kirjekuorina käytetään 100% kierrätyspaperista valmistettuja kuoria. Monitoimikone, jolla pääasiassa kaikki kopioinnit ja tulostukset tehdään, on leasingsopimuksella. Koneen käytetyt värikasetit kierrätetään. Nuorisotyöllä ja musiikkityöllä on käytössään kannettavat tietokoneet pöytäkoneiden sijaan. Näytöissä on TCO-merkintä.

Piirtoheitinkalvoista on luovuttu lähes kokonaan. Niiden sijaan esitykset tehdään PowerPoint-ohjelmalla ja käytetään kannettavaa tietokonetta ja videotykkiä.

Muovisista liimasidontakansista on vuonna 2013 luovuttu lähes kokonaan. Ainoastaan arkistoitavat talousarvio ja tasekirja laitetaan muovisiin liimasidontakansiin. Tällöin myös vanhojen papereiden hävittäminen helpottuu sekä työntekijöiden että luottamushenkilöiden osalta eikä maatumatonta muovijätettä synny.

10.4. Uusiopaperit ja muut uusiotuotteet

Seurakunnassa käytetään uusiopaperia ja kirjekuoria. Valmistettu keräyspaperista/ 100% uusiopaperia – merkki löytyy seurakunnassa käytettävistä kirjekuorista, kloorivapaa-merkintä löytyy käytettävästä värillisestä kopiopaperista. Kirjekuoret, kansiot ja muovitaskut käytetään useaan kertaan.

10.5. Paperin kulutuksen vähentäminen

Uuden kopiokoneen myötä jokaisella työmuodolla on oma kirjautumistunnuksensa, joten paperinkulutusta pystytään seuraamaan entistä tarkemmin työmuodoittain. Paperinkulutuksen vähentäminen on tietoinen tavoite työyhteisössä. Suositetaan kaksipuoleista tulostusta ja mahdollisuuksien mukaan kaksi arkkiä paperille- tulostusta. Valtuuston ja neuvoston pöytäkirjat on siirretty nettiin kaikkien nähtäville, jolloin niiden tulostus on jäänyt pois. Sähköistä tiedonväli-

tystä tullaan tehostamaan muutenkin, jotta turha monistaminen vähenisi. Henkilökunnalle, luottamushenkilöille ja muille sidosryhmille tiedottamiseen käytetään sähköpostia, joka säästää paperia, kopiointia sekä postituskuluja. Tavoitteena on tehostaa sähköistä viestintää. Vireillä on esityslistojen lähettäminen ainoastaan sähköpostin välityksellä, mikä säästäisi kopiointi- ja postituskuluja sekä työaika.

10.6. Muut toimenpiteet

Kalusteita kierrätetään ja rikki menneet kalusteet pyritään korjaamaan. Toimistokalusteita hankitaan mahdollisuuksien mukaan käytettyinä. Viherkasveja on osassa toimistohuoneita, seurakuntakeskuksen kirkkosalissa sekä alakerran kerho- ja takkahuoneissa.

11. Hautausmaat ja viheralueet

11.1. Ympäristöselvitys

Hautausmaiden toimintaa säädellään hautaustoimilaissa, kirkkolaissa, terveydensuojelulaissa ja –asetuksessa. Hautausmaa perustamisessa noudatetaan maankäyttö- ja rakennuslain säädöksiä mm. ympäristö- ja maisemavaikutusten huomioon ottamisesta. Hautausmaan laajenuksista tulee tehdä kirjallinen ilmoitus kunnan terveydensuojeluviranomaiselle. Vanhoille hautausmaille tehtäviin salaojitus- ja sadevesiviemärinteihin on hankittava luvat.

Lainsäädännöllisten velvoitteiden lisäksi hautausmaiden ja viheralueiden hoidolla on suoria ympäristövaikutuksia, jotka tulee selvittää osana seurakunnan ympäristökatselmusta. Alueiden luonto- ja kulttuuriarvot tulee arvioida. Käytettyjen lannoitteiden ja kasvinsuojeluaineiden ympäristövaikutukset tulee selvittää. Jätteiden määrä ja käsittelytavat tulee selvittää.

Kaikille hautausmaille pyritään vuoden 2015 aikana tekemään ympäristöystävälliset aumakompostit puutarhajätteille. Kompostien rakentamisesta on saatu neuvoja kunnan ympäristösihteeriltä, joka osallistui ympäristötyöryhmän palaveriin Taavetin hautausmaalla keväällä 2013 antaen arvokkaita vinkkejä aumakompostin rakentamiseen. Komposteja tulevat hoitamaan hautausmaiden urakointia hoitava yrittäjä sekä seurakuntamestari.

Hautausmaille on laitettu keräysastiat hautakynntilöiden metalliosia varten, lasinkeräysastiat lasisia hautakynntilöitä varten sekä muoville ja steariinille oma energiajäteastiansa. Keräysastioihin on kiinnitetty asianmukaiset opasteet.

Kukkalaitteiden kukat laitetaan puutarhajätteeseen ja muovisten kukkalaiterunkojen uudelleen käytöstä on neuvoteltu paikallisten kukkakauppiaiden kanssa. Kukkien irrottamisen rungoista tekee kesäaikana hautausmaan työntekijät ja talvella seurakuntamestari.

Hautausmaille on järjestetty uusia jätteiden lajittelupisteitä. Hautausmailla on omat astiat sekajätteelle, biojätteelle, lasille ja pienmetallille. Lajittelupisteissä on selkeät ohjeet.

11.2. Hoito-ohjeet ja koulutus

Tavoitteena on hautausmaiden hoito-ohjeiden avulla kehittää hautausmaiden ja viheralueiden hoitoa luonnonmukaisemmaksi ja turvata arvokkaiden luontopiirteiden säilyminen. Esim. Kankaan hautausmaalla on vanhoja muistomerkkejä sisältävä ns. vanha alue, joka halutaan säilyt-

tää entisellään. Kankaan hautausmaalla sekä Taavetin hautausmaalla hautausmaan laajennukselle varattu alue on säilytetty sellaisenaan, kauniina metsämaisemana. Luonnon monimuotoisuutta pyritään lisäämään. Taimitarhalta ostettujen taimien ruukut palautetaan kasvattajille uudelleen käytettäväksi.

Työpaikkatarkastusten yhteydessä käydään läpi myös käytettävien aineiden käyttöturvallisuus ja huolehditaan siitä, että torjunta-aineiden käyttöturvallisuustiedotteet ovat seinällä henkilökunnan saatavilla. Vaarallisista aineista ja niiden asianmukaisesta käytöstä vastaa seurakuntamestari.

11.3. Perennahoito ja kesäkukat hoitosopimushaudoilla

Perennahoito ei ole mahdollista koska pienen seurakunnan henkilöstö- eikä taloudelliset resurssit riitä hautojen perennahoitoon. Seurakunnalla on neljä eri hautausmaata (Taavetin hautausmaa, Kankaan hautausmaa, Saksalan hautausmaa ja kirkon vanha hautausmaa), jotka sijaitsevat kolmessa eri paikassa 7 kilometrin säteellä, joten hautausmaiden hoito on jo nykyisellään logistisesti erittäin vaativaa. Seurakuntamestarin työajasta osa menee ajamiseen eri hautausmaiden välillä. Hautausmaatyöntekijät työskentelevät pääsääntöisesti yhdellä hautausmaalla, mutta syksyllä ja keväällä haravointien aikaan he joutuvat liikkumaan kaikilla hautausmailla vaikka ajamista pyritään minimoimaan.

Hautausmaatyöntekijät työskentelevät säiden mukaan toukokuun alusta elokuun loppuun sekä lokakuussa otetaan kukat pois, tehdään muita syystöitä ja haravoidaan. Perennahoito edellyttäisi vakituisia hautausmaatyöntekijöitä sekä seurakuntamestarin panostusta, joka ei pienessä seurakunnassa ole mahdollista, koska on vain yksi seurakuntamestari, jonka tehtävät ovat erittäin monipuoliset. Perennahoidon aloittamista pyritään kokeilemaan. Seurakuntamestari tulee perehtymään asiaan.

Hoitosopimushaudoilla käytetään kesäkukkavalikoimasta vuosian varrella hyväksi koettuja lajeja mm. begoniaa, kyynelverenpisaraa, uudenguineanliisaa ja ruusubegoniaa. Kasvivalinnat pyritään tekemään olosuhteisiin sopiviksi tauti- ja tuholaisriskit huomioiden. Pääosin kukat hankitaan paikalliselta Ansari-yhtymältä.

Kasteluvesi kirkolla saadaan joesta, Taavetissa kunnallisesta verkosta ja Kankaalle Kivijärvestä. Kastelut tapahtuvat kastelukannuilla ja vesiletkuilla, automatiikkaa ei ole käytettävissä. Lannoitteena kesäkukille käytetään pääasiassa Biolanin kanankakkarakkeita istutusvaiheessa.

11.4. Hautausmaan kulttuurihistoriallisten arvojen inventointi

Hautausmailla ja kirkkopuistoilla on merkittävä kulttuurihistoriallinen arvo. Vanhojen kiviaitojen ja arvokkaiden rakennusten säilyttäminen on seurakunnan velvollisuus. Luumäen seurakunta on säilyttänyt kulttuurihistoriallisista syistä ns. vanhan auttavaisten talon Vallaherrankujalla Taavetissa. Seurakunnan tulee säilyttää myös sellaiset arvokkaat hautamuistomerkit, joista omaiset eivät enää huolehdi.

Luumäen kirkon vanhaa kiviaitaa on kunnostettu talkoilla pääsääntöisesti keväisin ja syksyisin. Talkoissa on ollut seurakunnan luottamushenkilöitä, työntekijöitä sekä kyläläisiä. Korjaustyö on fyysisesti vaativaa ja hidasta, mutta tarkoituksena on pikku hiljaa edetä työssä. Varsinaista inventointilistaa ei ole tehty.

11.5. Luonnonmukaisen hoidon alueet

Hautausmaiden reuna-alueet ja varsinaisten hautausmaa-alueiden ulkopuoliset alueet ovat pääsääntöisesti luonnontilassa.

11.6. Perennat ja muut istutukset

Perennahoito ei ole mahdollista pienen seurakunnan vähäisillä resursseilla.

Hautausmaiden alueilla olevat vanhat puut lisäävät paikan luontoarvoja. Puiden ja kuusiaitojen oikea-aikaiset hoitotyöt ovat olleet haasteellisia vähäisen henkilökunnan takia.

Uusia istutusalueita on perustettu kesällä 2014 Kankaan ja Taavetin hautausmaille yleisen viihtyvyyden lisäämiseksi. Hiekkakäytävien kunnostus on nostanut alueiden yleisilmettä merkittävästi.

11.7. Haitallisista torjunta-aineista luopuminen

Haitallisista torjunta-aineista pyritään luopumaan jatkossa.

11.8. Kasteluveden vähentäminen

Kasteluveden vähentäminen on haasteellista, koska osa hautausmaa-alueesta sijaitsee erittäin kuivalla kankaalla. Seurakunnan taloudelliset resurssit eivät riitä uusien kastelujärjestelmien hankintaan tässä vaiheessa.

11.9. Vähäpäästöiset työkoneet

Uusia työkoneita hankittaessa pyritään huomioimaan ympäristönäkökohdat. Pienkonepolttoainetta on ryhdytty käyttämään työkoneissa.

11.10. Lajistokartoitukset

Seurakunnan vähäisistä henkilöstöresursseista johtuen lajistokartoituksia ei ole pystytty tekemään.

11.11. Muut toimenpiteet

Luumäen seurakunta on siirtynyt pienten bensiinikäyttöisten työkoneiden osalta pienkonebenasiinin käyttöön.

Hautausmailla järjestetään haravointitalkoita. Myös siivoustalkoita on suunniteltu.

Kesällä 2013 Luumäen kirkon pihapiirissä järjestettiin eri viranomaisten yhteistyönä riukuaitakoulutus, jonka tuloksena saatiin perinteitä kunnioittavaa riukuaitaa kirkon kellotapulin lähitölle.

12. Leiri- ja kurssikeskukset

12.1. Ympäristöselvitys

Luumäen seurakunnalla on kesäkoti Osviitta Taavetin taajaman läheisyydessä Kivijärven rannalla Salpausselän juurella. Leirikeskus käsittää päärakennuksen, viisi majoitusmökkiä sekä kaksi saunarakennusta. Kesäkoti on käytössä vain kesäaikaan. Jätteiden lajittelu toimii myös kesäkodilla. Keittiössä on keräysastiat biojätteelle ja sekajätteelle, lasi-, pienmetalli- ja kartonkijäte kuljetetaan itse paikalta pois kunnallisiin keräysastioihin. Pihassa on aidalla eristetty keräyspiste, jossa on sekajätteelle ja biojätteelle isommat astiat. Niiden tyhjennyksestä huolehtii Etelä-Karjalan Jätehuolto Oy.

12.2. Ympäristöohjelma

Ympäristöohjelma laaditaan osaksi seurakunnan yleistä ympäristöohjelmaa, kun ympäristöselvitys on saatu tehtyä.

12.3. Jätevesien käsittely

Jätevesien käsittely hoidetaan lain edellyttämälle tasolle maaliskuuhun 2016 mennessä ympäristösihteerin ja rakennusvalvonnan ohjauksessa. WC-jätteelle on umpisäiliö päärakennuksen pihassa.

12.4. Luontoarvojen suojelu

Leirikeskuksen läheisyydessä ei ole erityisiä luonnonsuojelukohteita.

12.5. Pesäpöntöt ja luontopolut

Leirikeskukseen pyritään talkoilla rakentamaan muutamia pesäpönttöjä niin, että ne saataisiin käyttöön kevään 2015 aikana.

Kesäkodin ympäristöön on suunnitteilla luontopolku, jossa opasteiden avulla kerrottaisiin Salpausselästä, Kivijärvestä, seurakunnan metsistä ja niiden hoidosta sekä Salpausselän toisella puolella olevasta muinaisesta asuinpaikasta. Asiaa valmistellaan talven 2014-15 aikana.

12.6. Vapaaehtoiset suojelukohteet

Vapaaehtoisia suojelukohteita tai niiksi soveltuvia paikkoja ei alueella ole, mutta seurakunnan metsissä olevat luontokohteet voidaan tuoda rastikohteina osaksi alueen luontopolkua.

12.7. Leirikeskuksen ympäristöohjeet

Leirikeskukselle tullaan laatimaan omat ympäristöohjeet, joissa kerrotaan yleiset säännöt lajittelusta, luontoarvojen vaalimisesta ja oikeasta luonnossa liikkumisesta. Näitä asioita käsitellään järjestettävien leirien aikana, ohjaajat opastavat mm. oikeaan lajitteluun.

13. Metsät

Luumäen seurakunnan metsätilojen yhteispinta-ala on 640 ha, josta kasvullisen metsämaan osuus on 574 ha. Vuosille 2007-2016 hyväksytyyn metsäsuunnitelman mukaan vuotuinen kasvu oli 3829 m³ ja hakkuumäärä 2989 m³, joten puumäärä metsissä kasvaisi suunnitelmakaudella noin 10 000 m³.

Tavoitteena on saada metsistä sellainen keskimääräinen tuotto, jotta saataisiin seurakunnan muulle toiminnalle varoja sekä voitaisiin pitää veroprosentti mahdollisimman alhaisella tasolla. Luumäen seurakunnan metsät on sertifioitu PEFC:n mukaisesti.

Kaakkois-Suomen Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus on hyväksynyt alueita Luumäen seurakunnan metsistä ja Kivijärvellä sijaitsevista saarista yksityiseksi luonnonsuojelualueeksi. Vuosille 2007-2016 hyväksytyssä metsätaloussuunnitelmassa nämä alueet ovat vielä huomioituna kasvullisessa metsämaassa.

13.1. Metsälain ympäristönormien noudattaminen

Luumäen seurakunnalla on Luumäen metsänhoitoyhdistyksen laatima metsäsuunnitelma vuosille 2007-2016. Luumäen seurakunnan metsissä noudatetaan metsälakia ja sen ympäristönormeja.

13.2. Luonnonsuojelulain noudattaminen

Luumäen seurakunnan metsissä noudatetaan luonnonsuojelulakia. Keväällä 2012 ELY-keskuksen hyväksymät luonnonsuojelualueet kattavat yhteensä 86,48 ha.

13.3. Metsien sertifiointi

Seurakunnan metsät on sertifioitu PEFC:n mukaisesti.

13.4. Osallistuva metsäsuunnittelu

Kirkkovaltuusto on pyrkinyt tutustumaan seurakunnan metsiin metsäretkillä useamman kerran valtuustokaudessa talouspäällikön ja Luumäen metsänhoitoyhdistyksen toiminnanjohtajan kanssa. Nykyinen valtuusto on tutustunut seurakunnan metsiin kirkonseudulla sekä viimeisimmällä retkellä metsiin ja ranta-alueisiin Kontulan kylässä.

Lisäksi Luumäen metsänhoitoyhdistyksen toiminnanjohtaja piti kirkkovaltuustolle iltaluennon keväällä 2012, jossa paneuduttiin tarkemmin metsäsuunnitelmaan kartta-aineistoineen ja tuottoarvoineen.

13.5. Vastuuhenkilöiden koulutus

Kukaan seurakunnan työntekijä ei ole saanut metsään liittyvää koulutusta. Luumäen metsänhoitoyhdistys toteuttaa tarjouspyynnöt talouspäällikön ja kirkkoneuvoston taloudellisen jaoston toivomana ajankohtana, valvoo hakkuut ja lisäkouluttaa henkilökuntaansa tarpeen mukaan. Luumäen metsänhoitoyhdistyksen kaikki metsätoimihenkilöt ovat suorittaneet metsäalan luonnonhoitotutkinnon jo vuonna 2000.

13.6. Luonnonmuistomerkin tai luonnonsuojelualueen perustaminen

Luumäen seurakunnan metsäalueille ja saariin on perustettu keväällä 2012 luonnonsuojelualue 86,48 ha.

13.7. METSO-ohjelma

Kaakkois-suomen ELY-keskus teki tarjouksen yksityisen luonnonsuojelualueen perustamisesta, kirkkoneuvosto esitti luonnonsuojelusopimuksen tekemistä ELY-keskuksen kanssa METSO-ohjelman puitteissa ja kirkkovaltuusto hyväksyi ehdotuksen kokouksessaan 22.5.2012. Sopimus Kaakkois-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen kanssa luonnonsuojelualueen perustamisesta Metso-ohjelmaan noin 86 hehtaarin alueelle on tehty vuonna 2012. Seurakunta on saanut korvauksen rauhoitusmääräyksistä aiheutuvista taloudellisista menetyksistä. Alueen nimi on Luumäen seurakunnan luontoalue.

13.8. Perintömetsä

Kirkkohallituksen mukaan metsälain 10§ mainitut erityisen tärkeät elinympäristöt tai leirikusten lähiympäristöt voisivat olla sopivia perintömetsäkohteita. Luumäen seurakunta ei ole ilmoittanut perintömetsäkohteita.

13.9. Metsien ja soiden ennallistaminen

Metsien osalta luonnonsuojelualue siltä osin kuin se käsittää metsämaata. Suoalueista Suurisuo kuuluu perustettuun luonnonsuojelualueeseen. Lisäksi Rönäkönsovon suodatuskenttä on jätetty vettymään ja puusto kuolemaan pystyyn. Kaikkia aikoinaan ojitettuja suoalueita ei tulla koskaan kunnostusojittamaan ja näin ollen osalla alueista tapahtuu passiivista ennallistumista.

13.10. Kesähakkuiden lopettaminen

Kesähakkuita ei nykyisellä puun hinnoittelulla ole taloudellisesti järkevää lopettaa. Potentiaalisten kesähakkuukohteiden jättäminen yksinomaan talvikautena hakattaviksi ei ole taloudellisesti järkevää, koska Luumäen seurakunnan tuloista merkittävä osa saadaan metsätaloudesta. Kesähakkuissa tulee aina huomioida maaston kantavuus.

13.11. Uhanalaisten lajien inventointi

Voidaan inventoida tulevaisuudessa, tähän mennessä sitä ei ole tehty.

13.12. Erirakenteinen metsänhoito

Erirakenteinen metsänhoito ei sovellu Luumäen seurakunnan koko metsäpinta-alalle ja tuotto-odotukselle. Se olisi taloudellinen uhraus. Metsätaloussuunnitelma nyky muodossaan sisältä tasapainoisessa suhteessa päätehakkuita ja harvennushakkuita.

13.13 Muut toimenpiteet

Hakkuutähteet korjataan aina, kun se on taloudellisesti perusteltua. Hakkuutähteet kerättyinä saattavat toisaalta myös köyhdyttää maata eli jätettyinä metsään ne lannoittavat ja siten hoitavat metsämaata.

Petolintujen pesäpaikkojen säästäminen. Rönäkönsuon laidassa on vanha kalasääsken pesä. Tällaiset pyritään aina säästämään hakkuiden yhteydessä, jos niitä havaitaan. Haitallisia vieraslajeja ei ole seurakunnan mailla havaittu.

14. Liikenne

14.1. Liikenneselvitys

Luumäen seurakunnalla ei ole omistuksessa ajoneuvoja. Seurakunnan työntekijöiden työmatkan pituus (koti-työpaikka) vaihtelee 1-58 km:n välillä. Pitkistä työmatkoista johtuen yleisimmin käytetty kulkuneuvo on ollut oma auto. Muita tapoja ovat pyöräily, kävely ja julkiset kulkuneuvot.

Suurin osa työntekijöistä joutuu liikkumaan eri työpisteiden välillä ja tekemään asiakaskäyntejä haja-asutusalueille, jolloin julkista liikennettä ei ole käytettävissä. Koulutuksiin ym. osallistuttaessa pyritään hyödyntämään kimppakyytejä ja julkista liikennettä.

Jumalanpalvelusten tapahtuessa kirkossa seurakunta järjestää seurakuntalaisille kirkkokyytejä ja kimppatakseja, koska kirkolle ei ole julkista liikennettä ja se on muutoin kuin omalla autolla huonosti tavoitettavissa. Retkillä käytetään yhteiskuljetuksia. Leirikeskus sijaitsee lähellä Taavetin taajamaa, joten leireille ei ole järkevää järjestää yhteiskuljetusta kuin poikkeustapauksissa (kehitysvammaisten leirit, joihin osallistujat tulevat esim. asuntoloista).

Työssä tehtävien matkojen tarpeellisuutta ja järjeistämistä on mietittävä tarkemmin. Seurakunnan työntekijöille maksamat matkakorvaukset ovat nousseet merkittävästi. Toimintojen logistiikkaa on kehitettävä vähemmän liikennettä vaativaksi.

14.2. Ajoneuvojen energiankulutus ja huolto

Seurakunnalla ei ole omia ajoneuvoja.

14.3. Ympäristöominaisuudet hankinnoissa

Seurakunnalla ei ole omia ajoneuvoja.

14.4. Polttoaineen valinta

Luumäen seurakunta on siirtynyt pienten bensiinikäyttöisten työkonien osalta pienkonebensiniin käyttöön.

14.5. Taloudellisen ajotavan koulutus

Taloudellisen ajotavan koulutusta ei ole järjestetty.

14.6. Kimppakyydit ja yhteiskuljetus

Yhteiskuljetuksia käytetään kaikilla seurakunnan retkillä ja muualle kuin omaan leirikeskukseen suuntautuvilla leireillä. Oma leirikeskus sijaitsee keskellä kuntaa, joten ei ole taloudellisesti järkevää järjestää useita yhteiskuljetuksia ympäri kuntaa leirikeskukseen pääsemiseksi. Kimppa-

kyyttejä käytetään aina, kun se on mahdollista esim. jos useampi työntekijä osallistuu samaan koulutustilaisuuteen.

14.7. Kävelyn, pyöräilyn ja julkisen liikenteen edistäminen

Seurakuntakeskuksessa on pyörätelineet ja pyörän saa tarvittaessa suojaan jätekatokseen. Työntekijöillä on käytössä suihku- ja pukeutumistila. Kevyen liikenteen väylät ovat Taavetin keskustassa hyvässä kunnossa ja Taavetin ja Jurvalan taajamien välille on saatu uusi kevyen liikenteen väylä. Kokoukset ja palaverit pidetään seurakuntakeskuksessa, joka on myös julkisten kulkuneuvojen saavutettavissa.

14.8. Toimintojen logistiikan kehittäminen

Toimintojen logistiikkaa tulee kehittää edelleen. Turhia ajokilometrejä on vältettävä. Tavaroiden kuljettamisessa tehdään yhteistyötä eri työmuotojen kanssa, jotta jokainen ei erikseen lähde viemään yksittäisiä tavaroita toimipisteestä toiseen. Materiaalihankintoja voidaan hoitaa muiden käyntien yhteydessä tai hyödyntää nettikauppoja.

14.9. Vähäpäästöiset kulkuneuvot

Seurakunnalla ei ole omia kulkuneuvoja

14.10. Muut toimenpiteet

Parkkialueilla on lämmitystolpat, jotka ovat kaikkien työntekijöiden käytössä. Viheralueiden hoidossa käytettävissä pienkoneissa käytetään erityisesti pienkoneille suunniteltua ympäristöystävällistä polttoainetta.

Liitteet

Pisteet ja tarkistustaulukko

3. Ympäristödiplomin hakuprosessi ja järjestelmän laadinta

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoiteaikataulu	Toteutettu
3.1. Kirkkoneuvosto käynnistää ympäristödiplomin hakuprosessin ja asettaa valmistelevan työryhmän	kirkkoneuvosto		2012
3.2. Seurakunnan toimintoista tehdään sisäinen ympäristökatselmus	kirkkoneuvosto		elokuu 2013
3.3. Katselmuksessa ilmenneiden ongelmien ratkaisemiseksi asetetaan tavoitteet ympäristöohjelmassa	kirkkoneuvosto		lokakuu 2013
3.4. Ympäristöohjelman toteutumisen seuranta	kirkkoherra	toimintakertomus	vuosittain, alkaen 2014

3.5. Kirkkoneuvosto hyväksyy ympäristöohjelman	kirkkoneuvosto		joulukuu 2014
3.6. Kirkkoneuvosto valitsee seurakunnan ympäristövastaavan ja -työryhmän	kirkkoneuvosto		2013
3.7. Seurakunnan työntekijöille järjestetään ympäristökoulutusta	kirkkoherra		2012-2013
3.8. Pisteiden laskeminen ja tarkistustaulukon täyttäminen	taluspäällikkö		marraskuu 2014
3.9. Tuomiokapitulin nimeämä auditoija tarkastaa seurakunnan ympäristöjärjestelmän.	kirkkoherra	kevät 2015	
Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
3.11. Tehtäväalueille nimitetään ympäristövastaavat	1-5	2	
3.12. Työntekijöille annetaan lisäkoulutusta ympäristöasioista	1-5	1	
3.13. Ympäristöjärjestelmästä ja seurakunnan ympäristötoiminnasta tiedotetaan julkisuudessa.	1-5	3	
3.14 Oma väliauditointi	2-10	3	
3.15 Muut toimenpiteet	1-10		
Yhteensä	35	9	

4. Talouden ja toiminnan suunnittelu

Minimi	Toimielin/vastuhenkilö	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
4.1. Ympäristötavoitteet ovat toiminta- ja taloussuunnitelmassa ja niiden toteutumisen raportointi on järjestetty.	kirkkoherra		joulukuu 2013
4.2. Hankinnoista tehdään ympäristöselvitys ja hankintaohjeissa ja tarjouspyynnöissä huomioidaan tuotteiden ympäristövaikutukset.	taluspäällikkö	2016	
4.3. Sijoituksissa noudatetaan kirkon vastuullisen sijoittamisen periaatteita.	taloudellinen jaosto	2017	
4.4. Otettu käyttöön hiililaskuri.	kirkkoherra	2016	

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
Sijoituksia vastuullisissa sijoitusrahastoissa ei ole.	1-5		
4.5. Budjettivaroja ohjataan kansainväliseen diakoniaan ja lähetystyöhön keskimääräistä enemmän.	5-10	10	
4.6. Seurakunnassa käytetään paljon ympäristömerkittyjä tuotteita	2-10	5	
4.7. Ympäristövaikutuksia seurataan ympäristöindikaattorien avulla.	2-6	4	
4.8. Muut toimenpiteet	1-10		
Yhteensä	66	19	

5. Ympäristökasvatus

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
5.1. Seurakunnalla on ympäristökasvatussuunnitelma.	kirkkoherra		2014
5.2. Ympäristövastuu on esillä luomakunnan sunnuntaina ja jumalanpalveluksissa.	kirkkoherra	2015	
5.3. Ympäristökasvatusta toteutetaan vähintään kolmessa hengellisen työn työmuodossa.	kirkkoherra	2015	

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
5.4. Srk järjestää ympäristöaiheisia erityisjumalanpalveluksia.	1-6		
5.5. Srk järjestää ympäristötapahtumia.	1-5		
5.6. Hiljaisuuden paikaksi rauhoitettu luontokohde.	5	5	
5.7. Srk tekee yhteistyötä eri tahojen kanssa ympäristöasioissa.	1-5	1	
5.8. Ympäristökasvatuksessa on otettu käyttöön välillisen vaikuttamisen menetelmät.	1-5	1	
5.9. Muut toimenpiteet	1-10		
Yhteensä	36	7	

6. Jätehuolto

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
6.1. Seurakunnan toiminnoista tehdään jätehuoltoselvitys.	talouspäällikkö		2013
6.2. Jätehuoltosuunnitelmassa esitetään tavoitteet ja keinot jätteen määrän vähentämiseksi ja hyötyjätteen keräyksen tehostamiseksi.	talouspäällikkö		2014
6.3. Hyötyjätteiden keräys on järjestetty kunnan jätehuoltomääräysten mukaisesti.	talouspäällikkö		on
6.4. Vaarallisten jätteiden käsittely on järjestetty lain ja kunnan jätehuoltomääräysten mukaisesti ja tehtävään on nimetty vastuuhenkilö.	seurakuntamestari		on
6.5. Biojätteen erilliskeräys toteutetaan kunnan määräysten mukaan. Viheralueilta syntyvä puutarhajäte kompostoidaan.	seurakuntamestari		on
6.6. Kaatopaikkajätteen määrää seurataan.	seurakuntamestari		on
6.7. Hautakynttilä- ja kukkalaitejätteen määrän vähentämiseen on ryhdytty.	seurakuntamestari		on

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
6.8. Hyötyjätteiden keräys on järjestetty kattavammin kuin jätehuoltomääräyksissä edellytetään.	1-8	8	
6.9. Kertakäyttötuotteita on vaihdettu kestäviin.	1-5	4	
6.10. Kaatopaikkajätteen määrä on vähentynyt.	1-10		
6.11. Bio- ja käymäläjätteet kompostoidaan omatoimisesti.	2-8	-	
6.12. Hautausmaalla on järjestetty omaisille hyötyjätteiden lajittelupisteet.	1-3	3	
6.13. Muut toimenpiteet jätehuollon tehostamiseksi.	1-10		
Yhteensä	44	15	

7. Siivous

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
7.1. Seurakunnan siivoustoiminnoista tehdään ympäristöselvitys.	taluspäällikkö		2013
7.2. Hankinnoissa on yhtenä kriteerinä tuotteiden ympäristöystävällisyys.	taluspäällikkö		2013

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
7.3. Henkilökunnan koulutuksessa on otettu ympäristöasiat huomioon.	1-5	4	
7.4. Haitallisia aineita on vaihdettu turvallisempiin.	1-5	5	
7.5. Siivouksessa käytetään ympäristöä säästäviä tuotteita.	1-5	4	
7.6. Muut toimenpiteet	1-10		
Yhteensä	25	13	

8. Energia ja rakentaminen

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
8.1. Rakentamisen ja maankäytön suunnittelussa noudatetaan rakennuslain, metsälain, luonnonsuojelulain ja muiden lakien ympäristösäädöksiä.	taluspäällikkö		on
8.2. Seurakunta huolehtii kulttuuriperintöomaisuuden hoidosta.	kirkkoherra		on
8.3. Uudis- ja korjausrakentamisessa huomioidaan ympäristökriteerit.	taluspäällikkö		on
8.4. Energian ja veden kulutuksen säännöllinen seuranta on järjestetty.	taluspäällikkö		2013
8.5. Seurakunnan kiinteistöissä on tehty energiakatselmus tai vastaava kuntokartointus.	taluspäällikkö		2013
8.6. Kiinteistöhoitoon on nimetty energia-vastuuhenkilö.	taluspäällikkö		2013
8.7. Säästävästä energiankäytöstä annetaan	taluspäällikkö		2013

ohjeet ja koulutusta henkilöstölle.			
-------------------------------------	--	--	--

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
8.8. Seurakunta toteuttaa ekologisia rakennushankkeita tai investointeja.	1-10	3	
8.9. Sähkön, lämmön ja veden ominaiskulutus vähenee vuositasolla.	Lämpö 1-10 Sähkö 1-10 Vesi 1-10	2, 5, 2	
8.10. Seurakunta käyttää uusiutuvaa energiaa.	2-20		
8.11. Seurakunta käyttää ympäristömerkittyä energiaa.	5	1	
8.12. Seurakunta osallistuu energiansäästöviikkoon.	1-2	1	
8.13. Tilojen käyttöastetta on tehostettu.	2-5	4	
8.14. Muut energiansäästötoimenpiteet	1-10		
Yhteensä	82	18	

9. Keittiöt ja ruokalat

Minimi	Toimielin/vastuhenkilö	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
9.1. Ruokahuollosta tehdään ympäristöselvitys.	taluspäällikkö		2013
9.2. Ympäristömerkittyjä tuotteita valitaan aina kun mahdollista.	työmuodot		2013
9.3. Seurakunnan kahvi- ja teehankinnoista osa on Reilun kaupan tuotteita.	työmuodot		2013
9.4. Seurakunnan joukkoruokailussa noudatetaan ravitsemussuosituksen tavoitteita.	työmuodot		2013

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
9.5. Peruselintarvikkeista merkittävä osa on lähituotteita.	2-10	3	
9.6. Elintarvikkeista osa on luomutuotteita.	1-10	2	
9.7. Tarjolla on kasvisruokavaihtoehto.	1-10	1	
9.8. Reilun kaupan tuotteita käytetään runsaasti.	1-10	2	

9.9. Keittiöhenkilökunnalla on ympäristöpassi.	2-6	2	
9.10. Muut toimenpiteet	1-10	3	
Yhteensä	56	13	

10. Toimistotyö

Minimi	Toimielin/vastuhenkilö	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
10.1. Toimistoissa tehdään ympäristöselvitys.	taluspäällikkö		2013
10.2. Energiatehokkuutta on parannettu muuttamalla käyttötapoja.	taluspäällikkö		2012
10.3. Hankintoja tehtäessä ja valmistajia kilpailutettaessa tuotteiden yhtenä valintakriteerinä ovat ympäristöominaisuudet.	taluspäällikkö		2013

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
10.4. Käytössä on uusiopaperia ja muita uusiotuotteita.	1-5	5	
10.5. Paperin kulutuksen vähentäminen on tietoinen tavoite.	1-5	5	
10.6. Muut toimenpiteet	1-10		
Yhteensä	20	10	

11. Hautausmaat ja viheralueet

Minimi	Toimielin/vastuhenkilö	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
11.1. Hautausmaiden ja viheralueiden ympäristövaikutuksista tehdään selvitys.	seurakuntamestari	2015	
11.2. Hoito-ohjeissa on otettu huomioon ympäristöasiat.	seurakuntamestari	2015	
11.3. Kesäkukkahoidon vaihtoehtona on tarjolla perennahoito.	ei ole mahdollista pienessä seurakunnassa		

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
11.4. Hautausmaiden kulttuurihistorialliset arvot on inventoitu.	5	5	
11.5. Osa hautausmaasta tai puistoalueesta on luonnonmukaisesti hoidettua aluetta.	1-5	1	
11.6. Istutuksissa suositaan perennoja kesäkukkien sijaan.	1-5		
11.7. Haitallisista torjunta-aineista on luovuttu.	5		
11.8. Kasteluveden vähentämiseksi on ryhdytty toimiin.	1-5		
11.9. Hautausmaalla käytetään vähäpäästöisiä työkoneita.	1-5		
11.10. Tehty lajistokartoituksia ja kunnostuksia kulttuurihistoriallisesti arvokkaissa kohteissa.	1-10		
11.11. Muut toimenpiteet	1-10	1	
Yhteensä	50	7	

12. Leiri- ja kurssikeskukset

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
12.1. Leiri- ja kurssikeskusten ja kesäkotien toiminnoista tehdään ympäristöselvitys.	taluspäällikkö		2013
12.2. Ympäristöselvityksen pohjalta laaditaan leirikeskusten tai kesäkodin ympäristöohjelma.	taluspäällikkö		2013
12.3. Jätevedet käsitellään niin, että niistä ei aiheudu valumia vesistöihin eikä pohjaveiteen.	taluspäällikkö	2016	
12.4. Arvokkaat luontokohteet on suojeltu tai luontoarvojen säilyminen on turvattu hoito-ohjeissa.	ei arvokkaita luontokohteita		

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
12.5. Alueella on hyvin hoidettuja pesäpönttöjä ja luontopolkuja.	1-7	0	
12.6. Seurakunta on vapaaehtoisesti suojellut	1-5		

arvokkaita rantoja tai muita luontokohteita.			
12.7. Leirikeskukseksi on laadittu ympäristö-ohjeet.	2-3		
12.8. Muut toimenpiteet	1-10		
Yhteensä	25	0	

13. Metsänhoito

Minimi	Toimielin/vastuhenkilö	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
13.1. Seurakunnan metsiä hoidetaan metsälain mukaisesti ja lain luettelemat erityisen tärkeät elinympäristöt on kartoitettu ja säästetty.	taluspäällikkö		on
13.2. Luonnonsuojelulakien ja -ohjelmien mukaiset kohteet on kartoitettu ja suojeltu tai suojelu pantu vireille.	taluspäällikkö		on
13.3. Seurakunnan metsät on sertifioitu PEFC- tai FSC-järjestelmän mukaan.	taluspäällikkö		2012

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
13.4. Seurakunnassa toteutetaan osallistuvaa metsäsuunnittelua.	2	2	
13.5. Metsänhoidosta vastaavat ovat saaneet lisäkoulutusta metsänhoidon ympäristöasioista.	1-5	0	
13.6. Seurakunta on vapaaehtoisesti rauhoittanut alueitaan luonnonmuistomeriksi tai luonnonsuojelualueeksi.	2-15		
13.7. Metsissä on tehty METSO-kartoitus ja kohteita on liitetty METSO-ohjelmaan.	1-10	10	
13.8. Seurakunnan metsiä on ilmoitettu WWF:n Perintömetsiksi.	5		
13.9. Metsiä, soita, ketoja tai vastaavia on ryhdytty ennallistamaan luonnontilaan.	5-10	5	
13.10. Seurakunta on vapaaehtoisesti siirtänyt metsien kesähakkuut lintujen pesimäajan ulkopuolelle.	5		
13.11. Metsissä on tehty uhanalaisten lajien täydennysinventointeja.	5		

13.12. Otettu käyttöön erirakenteinen metsänhoito.	5		
13.13. Muut toimenpiteet	1-10		
Yhteensä	72	17	

14. Liikenne

Minimi	Toimielin/vastuuhenkilö	Tavoite-aikataulu	Toteutettu
14.1. Seurakunnan liikenne- ja kuljetuskäytäntöjen ympäristövaikutuksista tehdään selvitys.	kirkkoherra	2015	
14.2. Seurakunnan omien ajoneuvojen energiankulutuksen seuranta ja huollot on järjestetty.	ei omia ajoneuvoja		
14.3. Autoja ja muita kulkuvälineitä hankittaessa ympäristöominaisuudet ovat yksi valintakriteeri.	ei omia ajoneuvoja		
14.4. Ajoneuvoissa ja työkoneissa käytetään puhtaampia markkinoilla olevia polttoaineita ja öljyä.	seurakuntamestari	2015	

Pisteet	Pisteitä	Srk:n pisteet	Auditoijan pisteet
14.5. Seurakunnan työntekijöille on annettu taloudellisen ajotavan koulutusta.	1- 5		
14.6. Kimppakyydit ja yhteiskuljetukset toimivat hyvin.	1- 5	2	
14.7. Seurakunta on edistänyt kävelyn, pyöräilyn ja julkisen liikenteen käyttöä työmatka- ja muussa liikkumisessa.	1-10	2	
14.8. Toimintojen logistiikkaa on kehitetty vähemmän liikennettä vaativaksi.	1-5	1	
14.9. Auton vaihtaminen vähäpäästöiseen malliin.	1-5		
14.10. Muut toimenpiteet.	1-10	1	
Yhteensä	40	6	